

**Archeologisch vooronderzoek
Erpe (Erpe-Mere) – Dorpsstraat
(motte)**

Annick Van Staey en Jordi Bruggeman

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba 185

Aard onderzoek: Prospectie
Vergunningsnummer: 2013/340
Naam aanvrager: Annick Van Staey
Naam site: Erpe-Mere – Dorpsstraat

Opdrachtgever: DBFM Scholen van Morgen NV, Sint-Lazaruslaan 4-10, B-1210 SINT-JOOST-TEN-NODE
Opdrachtnemer: All-Archeo bvba, Barelveldweg 4, B-2880 BORNEM
Terreinwerk: Annick Van Staey, Jordi Bruggeman, Bénédicte Cleda en Anouk van der Kelen
Administratief toezicht: Inge Zeebroek, Agentschap Onroerend Erfgoed, Gebroeders Van Eyckstraat 4
B-9000 GENT

Rapportage: All-Archeo bvba
Determinaties: lic. Annick Van Staey

All-Archeo bvba
Barelveldweg 4
B-2880 Bornem

info@all-archeo .be
0478 36 57 07
0498 15 84 40

D/2013/12.807/60

© All-Archeo bvba, 2013

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek. De aanbevelingen dienen louter ter advisering van het bevoegde gezag, zijnde het agentschap Onroerend Erfgoed.

Inhoudsopgave

1 INLEIDING.....	5
2 ADMINISTRatieve FICHE.....	7
3 PROJECTGEGEVENS EN AFBAKENING ONDERZOEK.....	9
3.1 Afbakening studiegebied.....	9
3.2 Aard bedreiging.....	10
3.3 Onderzoeksopdracht.....	14
4 BESCHRIJVING REFERENTIESITUATIE.....	15
4.1 Landschappelijke context.....	15
4.1.1 Topografie.....	15
4.1.2 Hydrografie.....	16
4.1.3 Bodem.....	17
4.2 Beschrijving gekende waarden.....	20
4.2.1 Historische gegevens.....	20
4.2.2 Archeologische voorkennis.....	23
5 RESULTATEN TERREINONDERZOEK.....	27
5.1 Toegepaste methoden & technieken.....	27
5.2 Bespreking sporen.....	29
6 WAARDERING, ANALYSE VAN DE GEPLANTE SITUATIE: EFFECTEN EN AANBEVELINGEN.....	37
7 BIBLIOGRAFIE.....	41
7.1 Publicaties.....	41
7.2 Websites.....	41
8 BIJLAGEN.....	43
8.1 Lijst van afkortingen.....	43
8.2 Glossarium.....	43
8.3 Archeologische periodes.....	43
8.4 Plannen en tekeningen.....	43
8.5 Harrismatrix.....	44
8.6 CD-rom.....	44

1 Inleiding

Op het terrein zullen de verspreide schoolgebouwen gesloopt worden en plaats maken voor onder meer nieuwe schoolgebouwen, sportvelden en speelplaatsen. Naar aanleiding van deze plannen werd voorafgaand een prospectie met ingreep in de bodem geadviseerd door het Agentschap Onroerend Erfgoed. Het doel van deze prospectie met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van het terrein.

Deze opdracht werd op 11 juli 2013 aan All-Archeo bvba toegewezen. Het terreinwerk werd uitgevoerd op 10 en 11 oktober 2013, onder leiding van Annick Van Staey en met medewerking van Jordi Bruggeman, Bénédicte Cleda en Anouk van der Kelen. De bedoeling van het onderzoek was om binnen het plangebied archeologisch erfgoed te karteren en het eventueel aanwezige archeologisch erfgoed te lokaliseren, te interpreteren en te waarderen. Op die manier kan advies uitgebracht worden over eventuele vervolgstappen met betrekking tot het archeologisch vrijgeven van het plangebied en het definiëren van eventuele sites die verder onderzocht dienen te worden.

De eindbeslissing over het vrijgeven van de gronden en/of archeologisch vervolgonderzoek ligt bij het agentschap Onroerend Erfgoed.

2 Administratieve fiche

Administratieve gegevens	
<i>Naam van de opdrachtgever</i>	DBFM Scholen van Morgen nv
<i>Naam van de uitvoerder</i>	All-Archeo bvba
<i>Naam van de vergunninghouder</i>	Annick Van Staey
<i>Beheer en plaats van de geregistreerde data en opgravingsdocumentatie</i>	Wordt overgedragen aan de uitvoerder van het vervolgonderzoek
<i>Beheer en de plaats van de vondsten en stalen</i>	Wordt overgedragen aan de uitvoerder van het vervolgonderzoek
<i>Projectcode</i>	2013/340
<i>Vindplaatsnaam</i>	Erpe-Mere – Dorpsstraat
<i>Locatie met vermelding van provincie, gemeente, deelgemeente, plaats, toponiem en minimaal 4 xy-Lambertcoördinaten</i>	Zie 3.1 Afbakening studiegebied
<i>Kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer(s)</i>	Erpe-Mere, afdeling 1, sectie C, perceel 23C (partim)
<i>Kaart van het onderzoeksgebied op basis van de topografische kaart op schaal 1:10000</i>	Zie 4.1.1 Topografie
<i>Begin- en einddatum uitvoering onderzoek</i>	10 en 11 oktober 2013
Omschrijving van de onderzoeksopdracht	
<i>Verwijzing naar de bijzondere voorwaarden, die zijn opgenomen in de vergunning</i>	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Erpe-Mere, Dorpsstraat (motte)
<i>Omschrijving van de archeologische verwachtingen</i>	Zie 4.2.2 Archeologische voorkennis
<i>Wetenschappelijke vraagstelling met betrekking tot het onderzoeksgebied</i>	Zie 3.3 Onderzoeksopdracht
<i>Doelen en wensen van de natuurlijke persoon of rechtspersoon die door zijn actie of acties de ingreep van de bodem veroorzaakt of noodzakelijk maakt</i>	Zie 3.2 Aard bedreiging
<i>Eventuele randvoorwaarden</i>	Niet van toepassing
Eventuele raadpleging van specialisten	
<i>Omschrijving van de inbreng van specialisten als hun advies werd ingewonnen bij substantiële staalname voor specialistisch onderzoek</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving van de inbreng van specialisten als zij betrokken worden bij de conservatie</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving van de algemene wetenschappelijke adviezen door personen die buiten het project stonden</i>	dr. Koen de Groote, Agentschap Onroerend Erfgoed

3 Projectgegevens en afbakening onderzoek

3.1 Afbakening studiegebied

Het projectgebied is gelegen in de provincie Oost-Vlaanderen, gemeente Erpe-Mere, deelgemeente Erpe (Fig. 1), perceel 23C (partim) (kadaster afdeling 1, sectie C). Het projectgebied is volgens het gewestplan gelegen in gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0200).

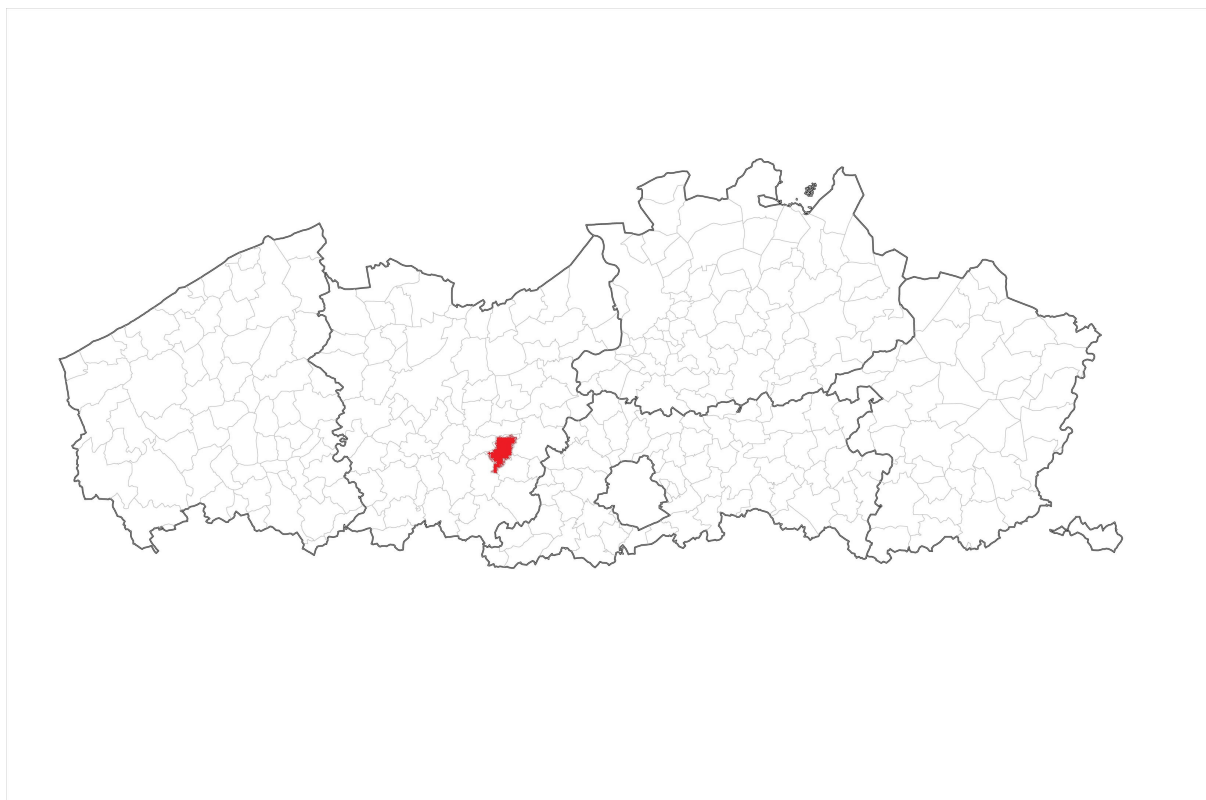

Fig. 1: Situeringsplan Erpe-Mere

- Administratieve gegevens met betrekking tot de locatie van het onderzoek:
 - Provincie: Oost-Vlaanderen
 - Locatie: Erpe-Mere
 - Plaats: Dorpsstraat
 - x/y Lambert 72-coördinaten:
 - 122473, 180498
 - 122513, 180556
 - 122447, 180705
 - 122414, 180679

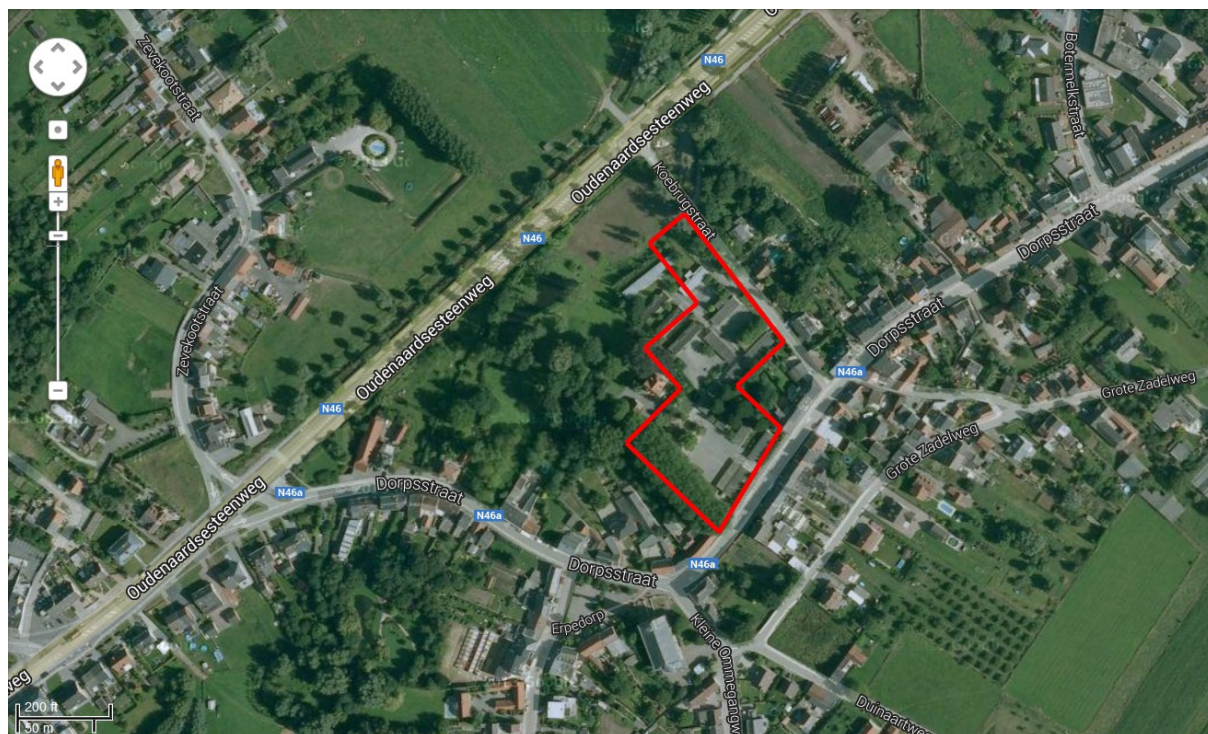

Fig. 2: Fig. 2: Kleurenorthofoto met een situering van het onderzoeksgebied (maps.google.nl)

Het projectgebied (Fig. 2) is gelegen ten noordoosten van het centrum van Erpe, deelgemeente van Erpe-Mere. Het terrein wordt begrensd door de Dorpsstraat in het zuiden en de Koebrugstraat in het noordoosten. In het noordwesten ligt de Oudenaardsesteenweg.

3.2 Aard bedreiging

Op het terrein zullen de verspreide schoolgebouwen gesloopt worden en plaats maken voor onder meer nieuwe schoolgebouwen, sportvelden en speelplaatsen (Fig. 3). Ter hoogte van de grote speelplaats aan de Dorpsstraat en op de centrale speelplaats worden in totaal twee nieuwe gebouwen opgericht ter vervanging van de tijdelijke schoollokalen naast de huidige parkeerzone. Ter hoogte van deze parkeerzone en tijdelijke schoollokalen worden een nieuwe parking, sportvelden en speelplaats ingericht. Dit impliceert dat het bestaande bodemarchief grondig verstoord zal worden. Daarom werd een prospectie met ingreep in de bodem aanbevolen, zodat een inschatting kan gemaakt worden van eventueel op het terrein aanwezige archeologische waarden, alvorens de werken van start kunnen gaan.

Bij de realisatie van het nieuwbouwproject zullen geen noemenswaardige aanpassingen van het algemene terreinprofiel veroorzaakt worden (Fig. 4). Dat is wel het geval voor de nieuw in te planten gebouwen. Hoewel er geen kelders voorzien worden, zal de bodem, waarbij het huidige maaiveld afloopt naar het noordwesten toe, tot eenzelfde niveau afgegraven worden. De verstoringsdiepte zal dan ook het grootst zijn aan de zuidoostzijde van de nieuw in te planten gebouwen. De bovenzijde van de vloerplaat bevindt zich bij gebouw A aan de noordwestzijde iets boven het maaiveldniveau en aan de zuidoostzijde ongeveer op dezelfde hoogte als het maaiveldniveau (Fig. 5). Het verschil in verstoringsdiepte tussen noordwestzijde en zuidwestzijde is bij gebouw A zeer beperkt. De bovenzijde van de vloerplaat bij gebouw B bevindt zich aan de noordwestzijde licht boven het maaiveldniveau, maar aan de zuidoostzijde circa 60 cm onder het maaiveldniveau (Fig. 7). Plaatselijk wordt bij gebouw A een liftkoker voorzien, die een verstoring van circa 1,50 m onder het maaiveld zal veroorzaken (Fig. 6). Andere bodemverstoringen worden mogelijk veroorzaakt door de aanleg van water- en/of scheidingsputten en nutsleidingen.

Fig. 3: Ontwerpplan

Fig. 4: Bestaand en gepland terreinprofiel

Fig. 5: Gebouw A, doorsnede AA' en BB'

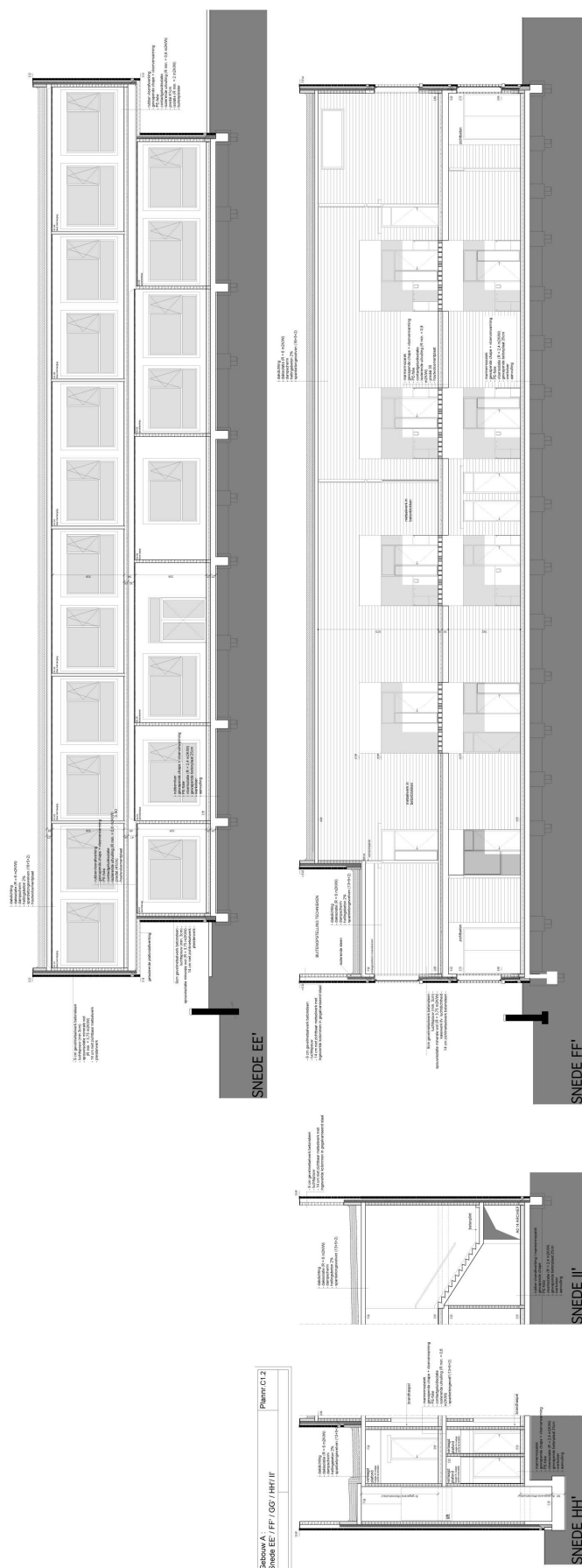

Fig. 6: Gebouw A, doornedes EE', FF', GG', HH' en II'

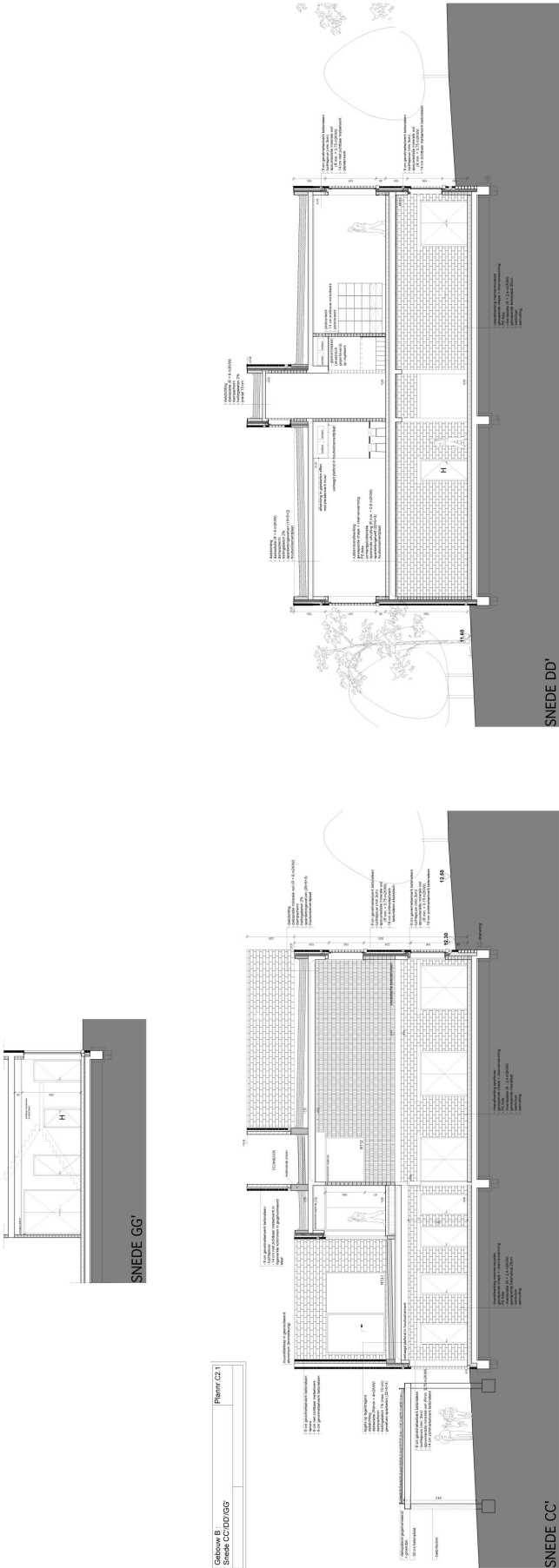

Fig. 7: Gebouw B, doorsnedes CC', DD' en GG'

3.3 Onderzoeksopdracht

De bedoeling van het onderzoek is het vaststellen van de eventuele aanwezige archeologische waarden en deze in relatie tot hun context te interpreteren en zo correct mogelijk te waarderen om de gevolgen van de geplande bedreiging te kunnen inschatten. Hieruit moet dan een advies voortvloeien met betrekking tot de volgende stappen. Dit kan het vrijgeven van de terreinen of de noodzaak van een eventueel vervolgonderzoek omvatten. Om een weloverwogen waardering te kunnen voorstellen, is een prospectie met ingreep in de bodem aangewezen.

Een aantal vragen diende in het bijzonder beantwoord te worden:

- zijn er sporen aanwezig?
- in hoeverre is de bodemopbouw intact? Is er sprake van verstoring? Zo ja, van welke aard (afgraven of nivelleren van het terrein)? Is er sprake van colluvium?
- wat is de implicatie voor de bewaringstoestand van de sporen?
- maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- tot welke periode(s) behoren de sporen?
- kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van occupatie?
- zijn er indicaties (greppels, grachten, lineaire paalzettingen,...) die kunnen wijzen op een inrichting van een erf/nederzetting?
- kunnen de sporen gelinkt worden aan de vlak bijgelegen motte van Erpe? Zo ja, tot welke spoorcategorie behoren ze? Zijn er indicaties (gracht, gebouwen, vijver,...) dat het neerhof zich tot op het schooldomein uitstrekte? Zo ja, tot welke periode(s) behoren de sporen?

4 Beschrijving referentiesituatie

4.1 Landschappelijke context

4.1.1 Topografie

Op de topografische kaart is het gebied gelegen op een hoogte tussen 20 en 30 m TAW (Fig. 11). Het terrein ligt op een uitloper van een leemrug, de getuigenheuvel van Erpe-Mere, en helt af naar het noordoosten naar de vallei van de Erpenbeek toe. Tevens in het noordoosten is een kunstmatige motteheuvel gelegen.

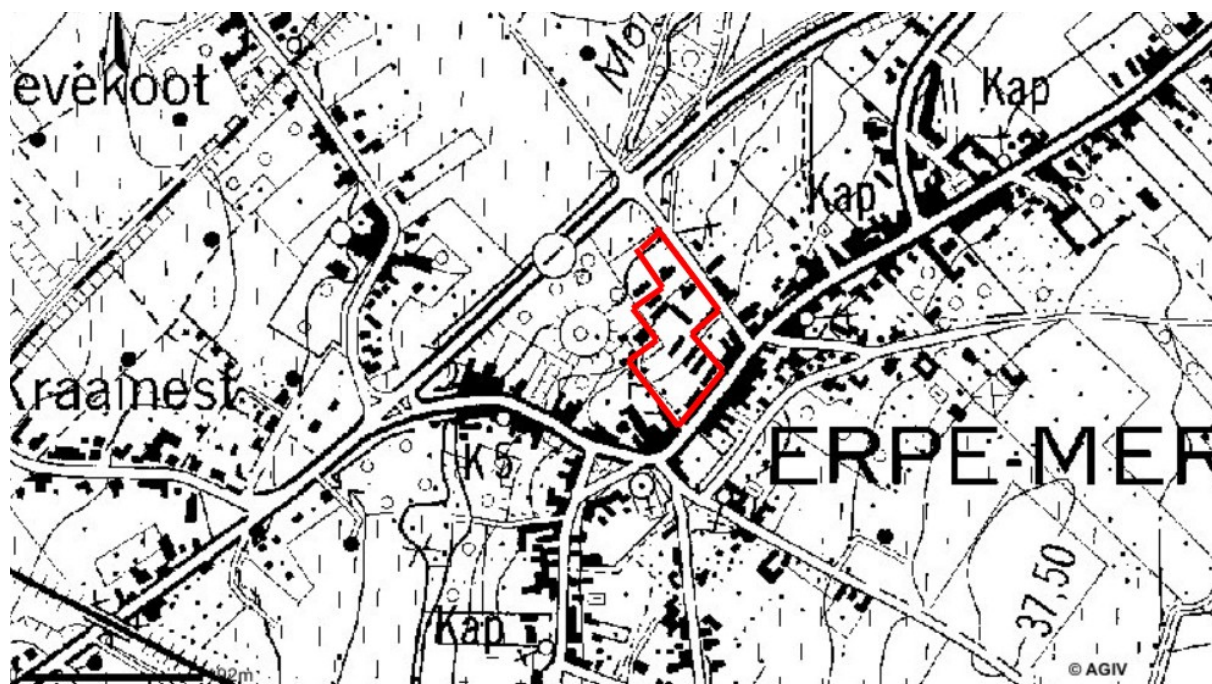

Fig. 8: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen>)

Het projectgebied bevindt zich in een leemlandschap, doorsneden door beekvalleien (Fig. 9). Het projectgebied is gelegen nabij de ten noorden en oosten gelegen Dendervallei, een zuidelijke uitloper van de Vlaamse Vallei. Het noordelijk deel van de Dendervallei, gelegen nabij het onderzoeksgebied, vormt een brede, vrij vlakke zandvlakte. De noordelijke helling van het Schelde - Dender Interfluvium is vrij gelijkmatig en stijgt van +10 m TAW tot boven +65 m TAW, de oostelijke helling is vrij steil maar toch gelijkmatig, waarschijnlijk ten gevolge van de grote sedimentaccumulaties van eolisch materiaal langsheen de flanken van de tertiaire getuigenheuveld.¹

1 Vermeire/De Moor/Adams 1999: 7-8

Fig. 9: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen met aanduiding van de Dorpsstraat in groen (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/dhm>)

4.1.2 Hydrografie

Het gebied is op hydrografisch vlak gelegen binnen het Denderbekken, in de subhydrografische zone² Molenbeek/Plankebeek (Fig. 11). Ten noorden van het onderzoeksterrein loopt de Ter Erpenbeek/Molenbeek (groen).

Fig. 10: Fig. 4: Hydrografie (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/vha>)

² Subindeling van de bekkens

4.1.3 Bodem

Het gebied is gelegen op de grens met de leemstreek. Het onderzoeksgebied bevindt zich net in het begin van de leemstreek. De geologische ondergrond van het terrein bestaat uit het Lid van Egem, gekenmerkt door grijsgroen zeer fijn zand, kleilagen, zandsteenbanken, glauconiet- en glimmerhoudend.³

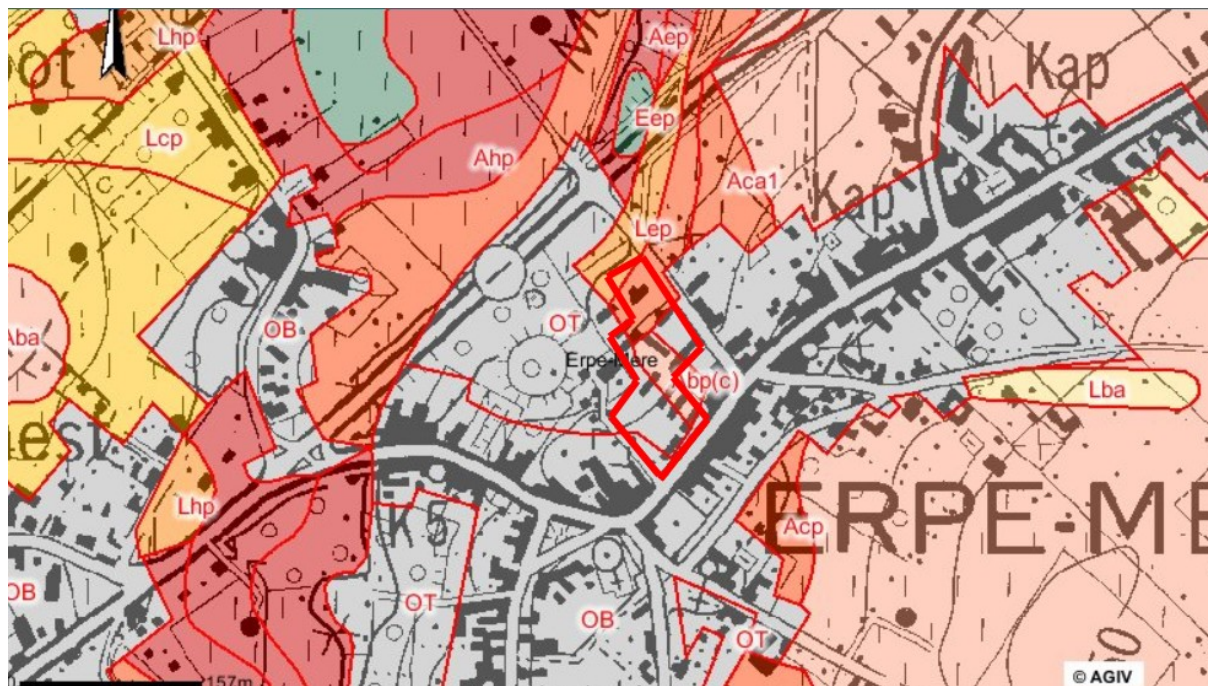

Fig. 11: Bodemkaart (<http://www.agiv.be>)

Volgens de bodemkaart (Fig. 11) is het terrein op te delen in vier soorten bodems. In het uiterste noorden bestaat de bodem uit een natte zandleembodem zonder profiel (Lep). Het midden van het terrein bestaat uit een matig droge leembodem zonder profiel (Acp). In het zuiden is er sprake van een droge leembodem zonder profiel (Abp). Een deel van het terrein, met name het zuidwestelijke en het centrale oostelijke deel, bestaat uit sterk vergraven gronden (OT).

De hele onderzoekszone was verhard door middel van betontegels of -klinkers, gelegen op een stabiliseringslaag van zuiver zand dat op sommige plaatsen groen tot blauw verkleurd was, met daarboven droog beton en tegels (werkputten 1, 3, 5 en proefput: L1-L2-L3; werkput 2: L1-L2) (Fig. 12 en Fig. 13). De aanleg van de parking en de speelterreinen dateert uit de tweede helft van de 20ste eeuw. Onder deze moderne lagen bevindt zich een homogene bruine tot grijsbruine laag die als de meest recente archeologische laag kan worden beschouwd (werkputten 1, 2, 3 en 5: L4; werkput 4: L3). De laag is gemiddeld 40 cm dik. In dit pakket werden vondsten aangetroffen die deze laag in de vroegmoderne tot moderne periode dateren (V001 (Fig. 14) en V012 (Fig. 15)). Het betreft een steelfragment van een pijp uit pijpenaarde, een fragment kleurloos glas, een wandfragment grijs gedraaid aardewerk, een wandfragment rood aardewerk met paars glazuur aan beide zijden en een wandfragment rood aardewerk met bruin glazuur aan de binnenzijde. De buitenzijde heeft een roetaanslag. Naast deze vondsten werden over het gehele terrein in deze laag fragmenten baksteen en mortel aangetroffen, alsook spikkels houtskool.

³ <http://dov.vlaanderen.be>

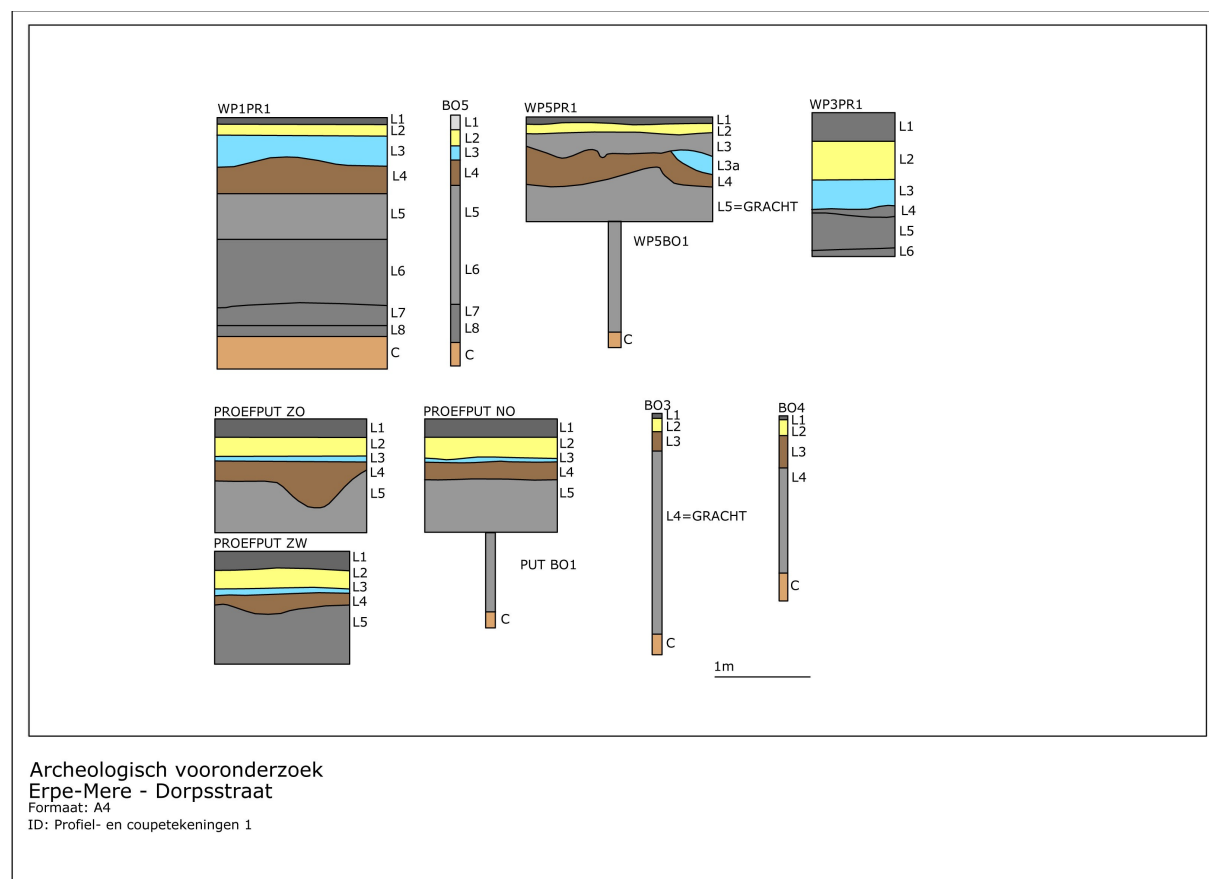

Fig. 12: Bodemprofielen en boringen, deel 1

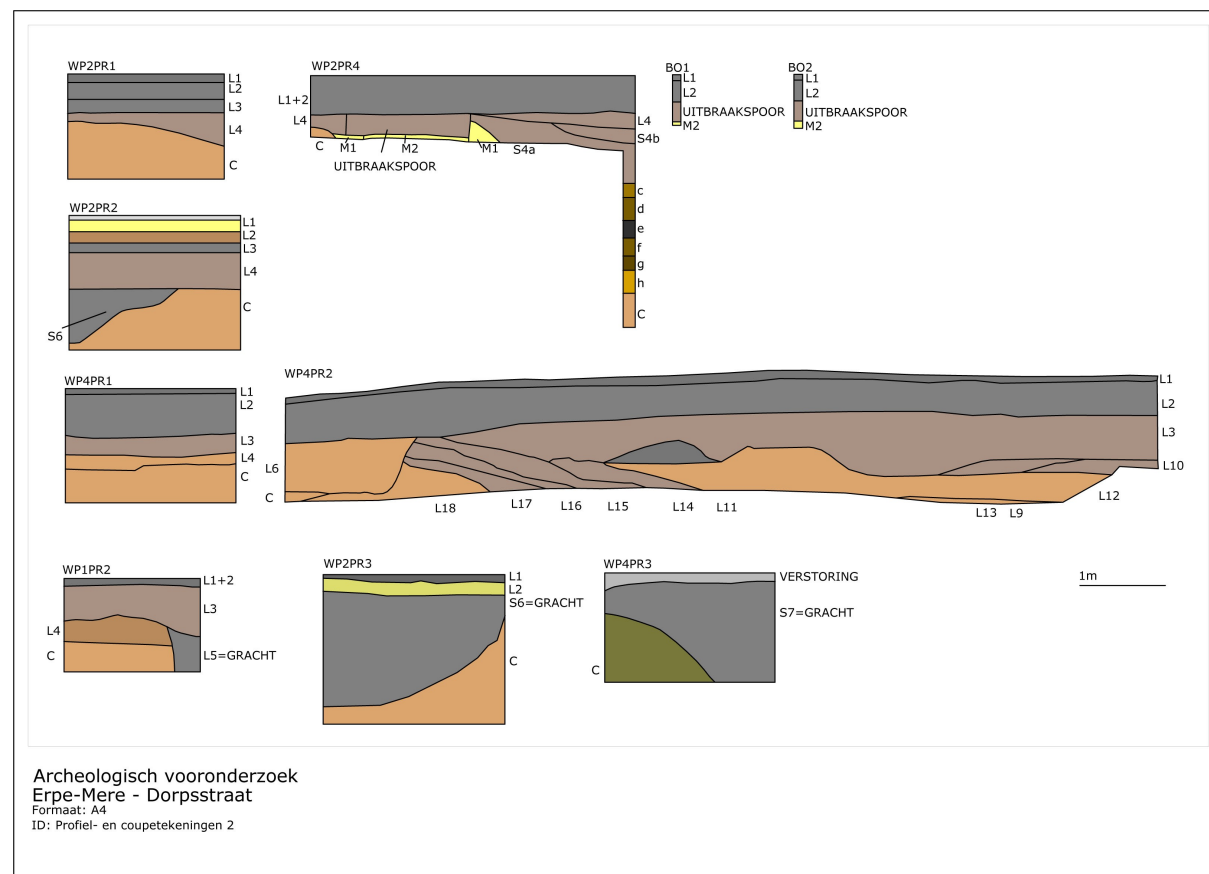

Fig. 13: Bodemprofielen en boringen, deel 2

Fig. 14: V001

Fig. 15: V012

Ter hoogte van de parking in werkput 3 ligt deze laag rechtstreeks op de moederbodem die lichtbruin en eerder zanderig dan lemig is. Ook in de tweede en vierde proefsleuf valt deze bodemopbouw te onderscheiden (Fig. 16). In deze zone bevindt het archeologische niveau zich op een diepte van circa 45 tot circa 60 onder het maaiveld, tussen 23,95 en 24,98 m TAW. In alle proefsleuven worden echter diepe grachtfragmenten (Fig. 17) aangesneden (zie verder), en in werkputten 1 en 2 en in de proefput beslaan deze grachtfragmenten het overgrote deel van de afgegraven oppervlakte, evenals de helft van werkput 4 en het begin van werkput 3. Ter hoogte van werkput 3 bevindt het archeologische niveau zich op een diepte van circa 60 tot circa 80 cm onder het maaiveld, tussen 20,55 en 23,70 m TAW. Door middel van profielputten en boringen kon de moederbodem worden bereikt onder de grachtfragmenten. Deze heeft in het midden van het terrein een homogene lichtgrijze kleur en een zanderig karakter in tegenstelling tot het lemige karakter van de grachtvulling zelf. In het zuiden van het terrein keert de lichtbruine, licht lemige moederbodem terug die ook in het noorden werd aangetroffen. Naar de gracht toe krijgt deze C-horizont echter een eerder zanderig karakter met een lichtgrijze kleur, overeenkomstig met de bevindingen uit het centrale deel. Het noorden en het midden van het terrein waren opvallend drassig, het grondwaterpeil veel hoger dan in het zuidelijke deel van het onderzoeksterrein. Dit komt doordat het terrein afhelt naar het noorden: in het noorden lagen de archeologische sporen op een hoogte van 20,55 m TAW, in het zuiden liggen deze op een TAW-hoogte van 24,98 m.

Fig. 17: WP1PR1

Fig. 16: WP4PR1

4.2 Beschrijving gekende waarden

4.2.1 Historische gegevens⁴

Algemeen

Erpe wordt voor het eerst vermeld als Arpia in een tekst uit 972. De eerste vermelding van een motte dateert uit 1057: “cum appendente familia en donatam in perpetuum esse castelli et ville que dicitur Erpe”. In 12de- en 13de-eeuwse teksten worden ook de namen Herpe en Erpa vermeld. De heerlijkheid van Erpe maakte deel uit van het Land van Aalst. De heer van Erpe was een leenman van de graaf van Vlaanderen.⁵

Kasteelberg, de motte

Her onderzoeksgebied is gelegen net ten zuiden en ten oosten van de Kasteelberg, een grote castrale motte, met een hoogte van 15 m één van de best bewaarde in Vlaanderen. Het neerhof situeert zich waarschijnlijk ten oosten van de motte, dus mogelijk ter hoogte van het onderzoeksgebied. Vormelijk bestond een motte uit een aarden heuvel (het opperhof) die in hoogte varieerde van 2 tot meer dan 10 m en die werd bekroond door een toren of zaal. Deze heuvel werd verdedigd met palissades en omgeven met brede walgrachten. Bij het opperhof sloot een neerhof aan, waar zich vaak het eigenlijke leven voltrok. Ook dit neerhof was vaak opgehoogd, omgracht en verdedigd met muren of palissades. De introductie van het mottekasteel in Vlaanderen kan worden gesitueerd vanaf ongeveer 1050. De opkomst van dit type versterking hangt nauw samen met het ontstaan en de wijde verspreiding van de feodaliteit en van de hieraan gekoppelde behoefte om de vaak nieuw verworven status te etaleren en macht ten toon te spreiden. Algemeen wordt aangenomen dat de eerste initiatieven tot de bouw van mottekastelen werden genomen door de hogere adel.⁶

In 1057 wordt voor het eerst melding gemaakt van een versterking te Erpe: castelli et ville que dicitur Erpe (zie hoger). Deze residentie was op dat ogenblik eigendom van een zekere Folkaard van der Aa. De heren van Erpe behoorden op dat moment tot de de vermogendste edellieden in het graafschap. De oprichting van de motte moet gezien worden als een deel van de verdedigingsstrategie die de Vlaamse graaf uittekende in zijn rond 1050 nieuw verworven gebied tussen Schelde en Dender, het graafschap Biest, later het Land van Aalst genoemd. De motte is zeer strategisch gelegen aan de overgang over de Molenbeek van de oude landweg van Ename over Velzeke naar Aalst, op de plaats waar deze samenkomt met de landweg van Gent naar Aalst.⁷

Over de verdere geschiedenis van de motte zijn er slechts enkele losse vermeldingen uit akten en landboeken. In de 15de eeuw is de motte nog bewoond. Dit kan afgeleid worden uit een tekst van 1456, uit het Leenboek van het Land van Aalst, met een beschrijving van de site: “Ic Baudewijn de Schoutheere, heere van Erpe, doen te wetene dat ic ter causen van jouffr. Kathelinen van Erpe, mijne ghesellinne, als erfachtighe in deser zake, houdende ben in leene ende manscepe van mijnen geduchten heere ende prinche den grave van Vlaanderen van zinen Steene te Aelst, thus ende berch te Erpe, metten grachten, watren ende ommeloopen dertoe behoorende (...)” Opmerkelijk is dat hij zijn residentie (huus) en de motteheuvel (berg) apart vermeldt. Dit wijst mogelijk op een aparte woning op het neerhof. In een denombrement van 1514 staat: “leengoedt te wetene den berch Terpe daer philips van erpe min Oude grootheere op te woenene plach metter gracht ende watere daer omme lopende groot weesende ontrent drie dachwant luttel min

4 Met dank aan Koen De Groote en Iris Langen, Onroerend Erfgoed

5 De Groote 1988a, De Groote 1988b

6 Callebaut *et al.* 2010

7 De Groote 1988a, De Groote 1988b

of meer". In 1577 werd de woning van de toenmalige heer van Erpe, Floreys De Schouthere, door Ryhove verwoest. De heer van Erpe werd gevangen genomen door de leiders van de protestanten. In een landboek van 1638 werden de vijvers van het kasteel vermeld. In 1647 en 1659 werd eveneens melding gemaakt van het kasteel. Op 13 mei 1682 werden de goederen van jonkheer Philips Van Zuylen in beslag genomen, waaronder een oud vervallen kasteel met wallen. Hieruit kan worden afgeleid dat het kasteel in de loop van de 17de eeuw reeds in verval was en toen vermoedelijk niet meer werd bewoond.⁸

Vanaf het einde van de 17de eeuw zat de familie Van Zuylen in zware financiële moeilijkheden. Het gevolg was dat de heerlijke bezittingen te Erpe in het begin van de 18de eeuw dienden te worden verkocht. Op 14 april 1714 kocht Jan de Waepenaert de Kasteelberg. In een akte van 1716 werd vermeld dat de stenen van de Kasteelberg werden verkocht. De kasteelruïne werd met andere woorden in het begin van de 18de eeuw geëxploiteerd als steengroeve en zodoende volledig vernield. In een tekst van 1724 staat: "den berg te Erpe, daer vanouds het huys van Erpe op ghestaen heeft, met de grachten, wateren ende ommeloopen daertoe behorende". Hieruit blijkt dat het kasteel op het opperhof toen reeds verdwenen was.⁹

In een verkoopakte van 1701 wordt gesproken over het Pachtgoed. Op basis van de beschrijving die in deze akte werd gegeven, kan dit domein ten oosten of zuidoosten van de motte gesitueerd worden. Op 7 augustus 1651 verkocht Karel Van Zuylen (heer van Erpe) het Pachtgoed aan Jan De Witte, behalve 't oud kasteel met zijn wallen. Hieruit kan worden afgeleid dat het Pachtgoed en de motte tot dezelfde eigenaar behoorden en dus ook tot hetzelfde domein. Op 3 maart 1668 kiest de familie Van Zuylen het huis van de Witte (Pachtgoed) als domicilie. Vermoedelijk waren ze in het kasteel blijven wonen na de verkoop van het Pachtgoed in 1651.¹⁰

Op de kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), kan gezien worden dat het zuidelijke deel van het projectgebied gelegen is in landbouwgebied (Fig. 18). Ten zuiden van het terrein loopt de oude Dorpsstraat. Het noordelijke deel bevindt zich in nat gebied langs de Erpenbeek. De Dorpsstraat en de Oudenaardsesteenweg zijn goed te herkennen. De motteheuvel is zichtbaar ten noordwesten van het projectgebied, maar is niet benoemd. Op de Atlas der Buurtwegen uit circa 1841 en de Poppkaart (opgemaakt tussen 1842 en 1879) (Fig. 19) kan gezien worden dat er geen bebouwing aanwezig is op de terreinen (Fig. 20). De percellering aanwezig op de laatste twee kaarten is sterk verschillend van de huidige percellering, wellicht een gevolg van de oprichting in 1970 en uitbreiding van het schoolcomplex ter hoogte van het onderzoeksgebied.

8 De Groote 1988a, De Groote 1988b

9 De Groote 1988a, De Groote 1988b

10 De Groote 1988a, De Groote 1988b

Fig. 18: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (<http://www.ngi.be>)

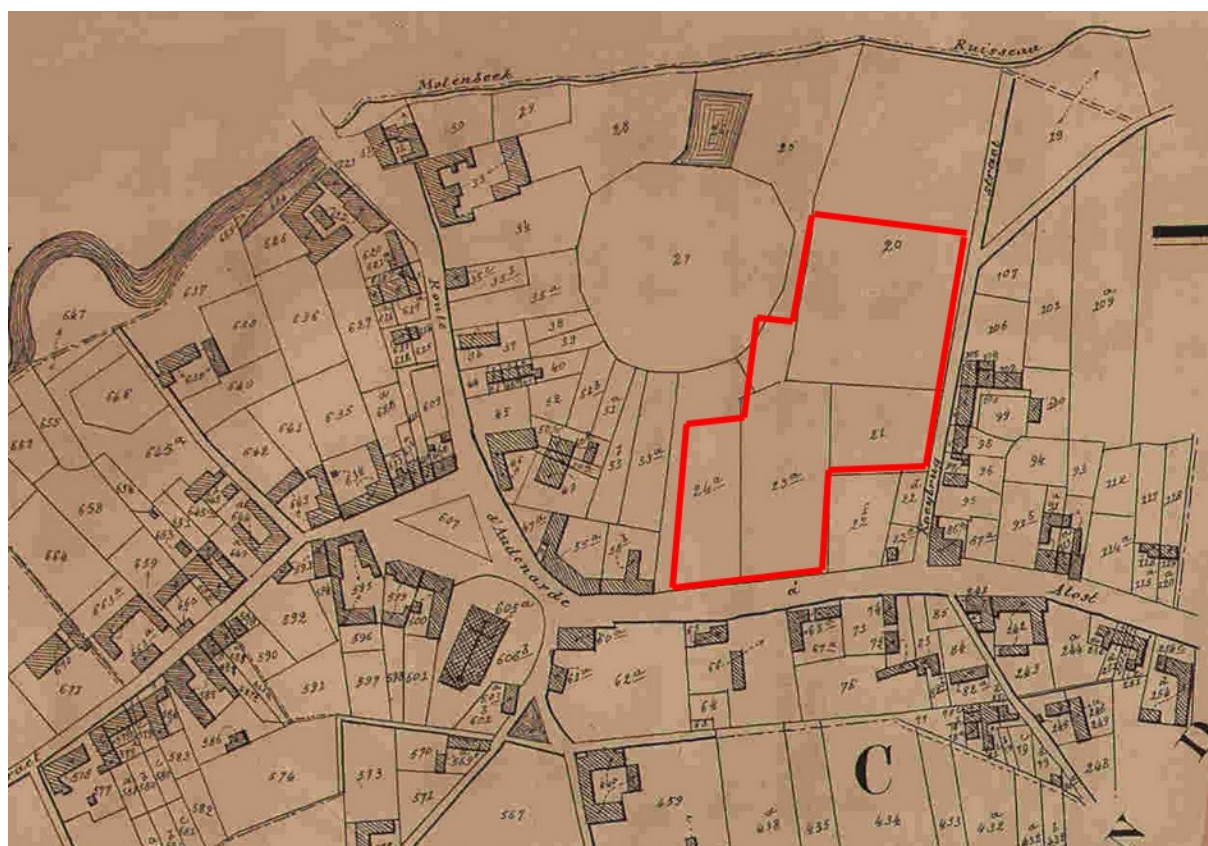

Fig. 19: Popp-kaart (http://www.kbr.be/collections/cart_plan/collections/collections_nl.html#cadastre)

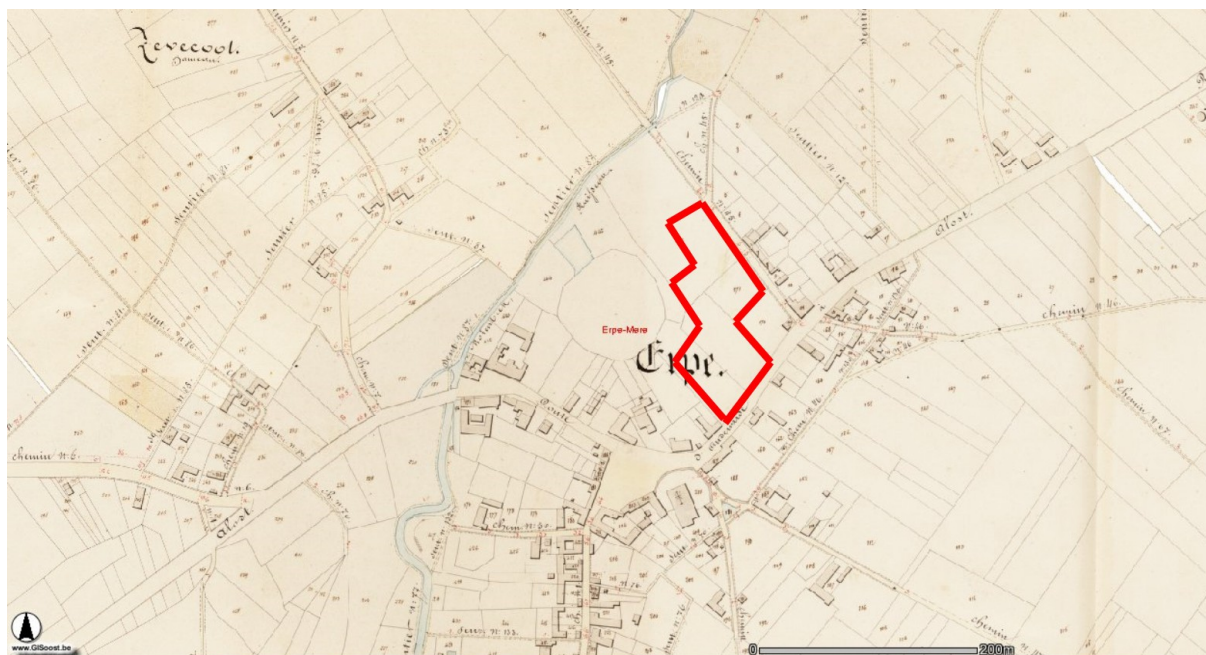

Fig. 20: Atlas der Buurtwegen (<http://www.gisoost.be/atlasbw/>)

4.2.2 Archeologische voorkennis

Vlak bij het projectgebied zijn volgens de Centrale Archeologische Inventaris (Fig. 21) verschillende archeologische waarden aanwezig:

Ten noordwesten van het onderzoeksgebied is volgende archeologische waarde gekend:

- CAI 31340: Kasteelberg, de motte (zie hoger). In oktober 1898 verrichtte de Société Royale d'Archéologie de Bruxelles, onder leiding van G. Cumont en J. Poils een archeologisch onderzoek op de Kasteelberg. Er werden zes sleuven getrokken. De eerste sleuf (9 m op 1, 70 m), met een oost-west-oriëntatie, groef men in het centrum van het motteplateau. Hierbij trof men op 10 cm diepte een puinlaag aan en een 1, 20 m brede funderingsmuur in baksteen. Op 50 cm diepte vond men een harde laag van 1, 10 m dik bestaande uit klei en as. In dit pakket was er veel vondstenmateriaal aanwezig bestaande uit dierenbeenderen, grijs aardewerk en geglaazuurde tegels. Een tweede sleuf (2, 50 bij 1, 50 m) op de noordelijke rand van het plateau leverde funderingsmuren op die tot de 16de eeuw kunnen teruggaan. Deze muren hadden een dikte van 1, 20 m en leken een vierkante plaats te vormen. Eén van deze muren was dikker (noordzijde) en leek een hoektorentje gesteund te hebben. Aan de binnenzijde van de muren was er een plaats gevuld met puinrestanten, waarvan sommige sporen van verbranding vertoonden. In deze ruimte vond men op een diepte van 60 cm overblijfselen van verschroeid hout, verglaasde stenen (door brand), scherven en dierenbeenderen. Tenslotte werden er nog vier sleuven (2 m op 1 m) getrokken ter hoogte van het zuidwestelijke deel van de basis. Een legende vertelde namelijk dat er van hieruit een onderaardse gang vertrok naar de kerk. Deze sleuven leverden echter geen informatie op.¹¹ In 1986 werd het terrein geprospecteerd in het kader van een licentiaatsverhandeling. Dit leverde een kleine hoeveelheid laatmiddeleeuws (vier wandscherven reducerend gebakken aardewerk) en postmiddeleeuws aardewerk op, naast enkele dierenbeenderen.¹²

¹¹ Cumont/Poils 1899

¹² De Groote 1988a; De Groote 1988b

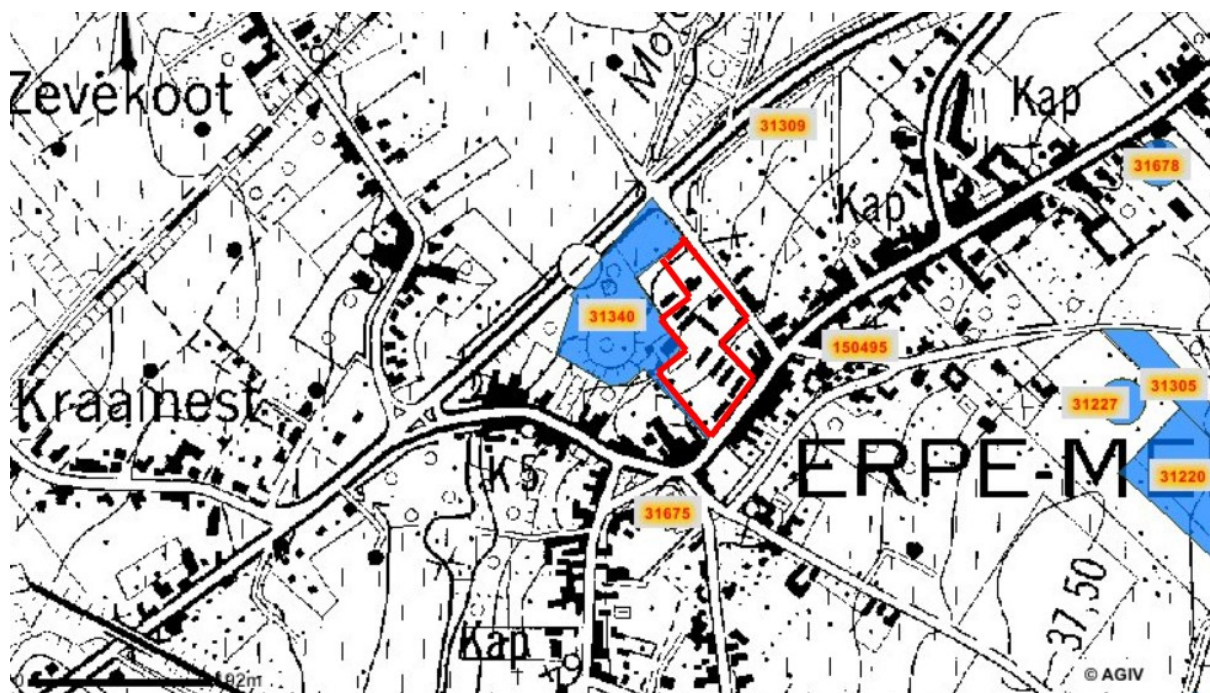

Fig. 21: Overzichtskaart CAI

Ten zuiden ligt de huidige dorpskerk:

- CAI 31675: Sint-Martinuskerk. De huidige neoclassicistische hallekerk dateert van 1834 en is dwars georiënteerd op de verdwenen kerk uit de 14de-16de eeuw. Het ging mogelijk om een villakerk, die later uitgroeide tot dorpskerk.¹³

Ten noorden en ten oosten zijn volgende archeologische waarden gekend:

- CAI 31309: Ter hoogte van de Oudenaardsesteenweg werden bij een veldprospectie een ongeretoucheerde vuurstenen artefacten aangetroffen.¹⁴
- CAI 150495: Grote Zadelweg 50. Toevalsvondst van een zwartbruine cirkelrand (diameter 1 m), die werd geïnterpreteerd als restant van een eiken waterput.

Verder naar het oosten bevinden zich nog volgende archeologische waarden:

- CAI 31227: Ter hoogte van de Grote Zadelweg werd bij een veldprospectie, naast laat- en post-middeleeuws materiaal, een dwarspijl in lithisch materiaal uit de steentijd aangetroffen.¹⁵
- CAI 31678: Graanwindmolen Erpe, gelegen op de Erpekouter. Op het einde van 1783 of in één van de daaropvolgende jaren gebouwd, vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog en totaal heropgebouwd. Ontmanteld in 1959.¹⁶
- CAI 31220: Verschillende vondsten aangetroffen bij veldprospectie, met name een afslagschrabbertje en een ruimer uit de steentijd, bodemfragmenten, vermoedelijk afkomstig van de Eifel, en tegula- en imbrexfragmenten uit de Romeinse tijd of de vroege middeleeuwen, naast een randscherf die mogelijk vroegmiddeleeuws is.¹⁷
- CAI 31305: Ter hoogte van de Grote Zadelweg werd bij een veldprospectie, naast laat- en post-middeleeuws materiaal, een afslagschrabber, een keischrabber en een afslag uit de steentijd aangetroffen.¹⁸

¹³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/8213>

¹⁴ De Groote 1988a

¹⁵ De Groote 1988a

¹⁶ De Groote 1988a

¹⁷ De Groote 1988; De Groote 1988b: 41-47

¹⁸ De Groote 1988a

De gekende waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied wijzen op een potentieel voor de aanwezigheid van resten uit de middeleeuwen en nieuwe tijd, maar mogelijk ook uit de Romeinse tijd en de steentijd.

Het onderzoeksgebied is mogelijk gelegen op het oorspronkelijke domein, behorende tot de castrale motte van Erpe. De vroegste vermelding klimt op tot in het midden van de 11de eeuw en was in het bezit van de heren van Erpe, leenmannen van de graaf van Vlaanderen. De huidige kerk van Erpe maakte ook oorspronkelijk deel uit van het mottedomein. Het onderzoeksgebied bevindt zich aan de voet, ten zuiden en ten oosten van de motteheuvel. Historische teksten doen vermoeden dat hier het neerhof was gesitueerd.

5 Resultaten terreinonderzoek

5.1 Toegepaste methoden & technieken

Er werd afgeweken van de methode van continue proefsleuven en van het standaard oppervlaktecriterium, omwille van de sterk verspreide schoolgebouwen, die deze methode niet toelaten. De proefsleuven konden daarbij enkel worden aangelegd in de gebouwenvrije zones, dit wil zeggen de speelterreinen en de parking.

De proefsleuven werden aangelegd zoals het bijhorend plan aangeeft:

- In het zuidoostelijke deel ten opzichte van de motte heuvel werden twee proefsleuven aangelegd met een maximale lengte, zuidoost-noordwest georiënteerd, dus dwars op de topografie en dwars op de motte.
- In het oostelijke deel ten opzichte van de motte heuvel werden twee proefsleuven aangelegd met een maximale lengte, noordoost-zuidwest georiënteerd.
- Een proefsleuf met maximale lengte werd aangelegd in de zone parallel aan de Koebrugstraat ter hoogte van de parkeerzone en toegangszone van de school.

Daar waar gebouwresten aanwezig zijn, werd de proefsleuf aangelegd tot op het eerste archeologische niveau. Rondom de gebouwresten werden boringen uitgevoerd, zodoende de speeltuigen intact te houden (in overleg met de erfgoedconsulent archeologie).

Uit de proefsleuven bleek dat de bodemopbouw intact is, waardoor er drie proefputten tegen de gebouwen B, C en D dienden te worden aangelegd. Aangezien deze proefputten zich in de zone van de gracht bevonden (zie verder) en in overleg met de erfgoedconsulent werd besloten het afgraven te beperken tot op het niveau van de gracht, werden de proefputten ter hoogte van gebouwen D en C vervangen door boringen.

Alle sporen, werkputten en minstens één representatief bodemprofiel per werkput werden fotografisch vastgelegd. De profielen werden zo gekozen dat een overzicht verkregen werd van de bodemopbouw van het volledige onderzoeksgebied. Daarnaast werden alle hoofdmeetpunten, proefsleuven, vlakken, profielen, sporen en aanlegvondsten topografisch ingemeten.

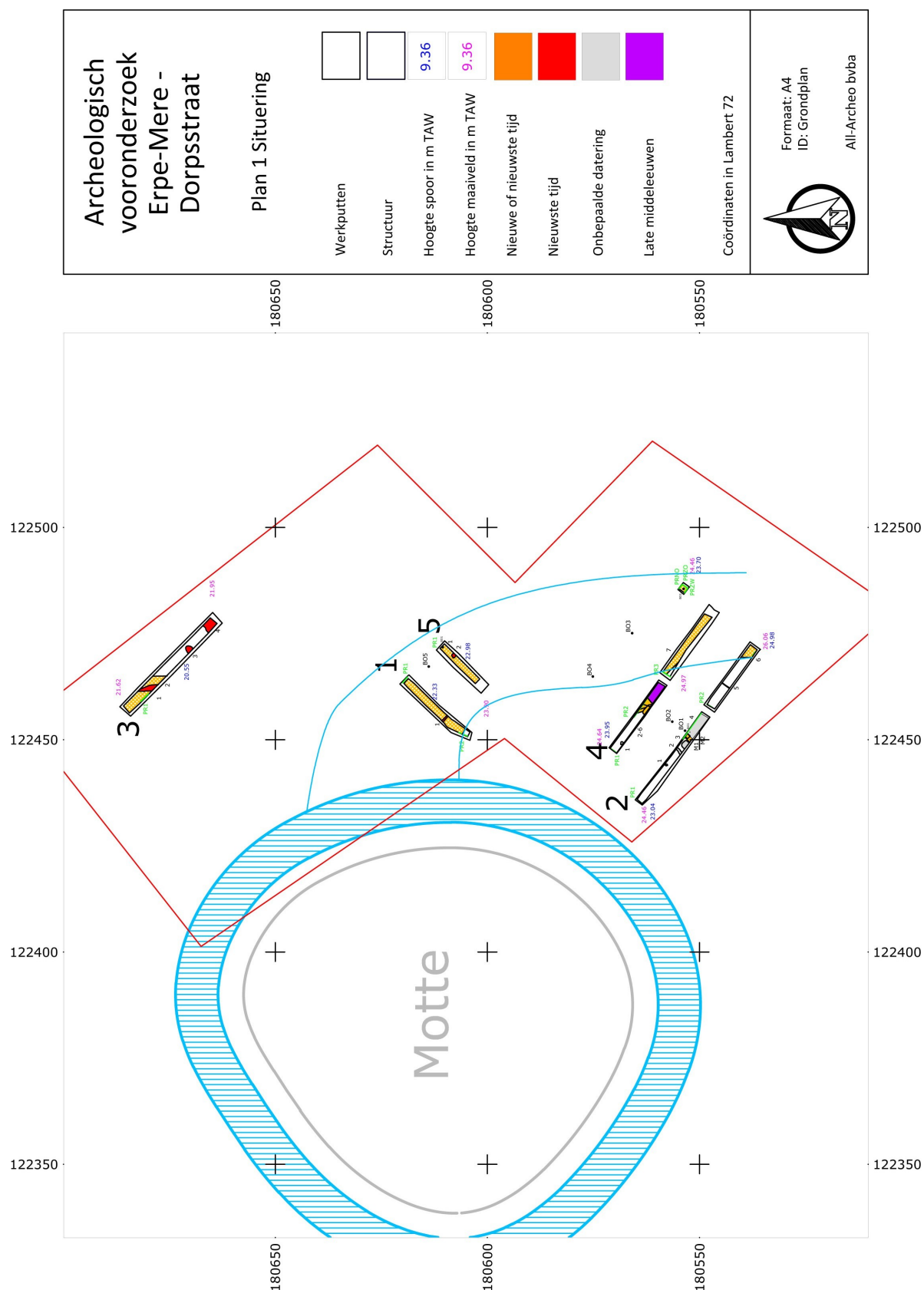

Fig. 22: Situering op de ontwerpstoestand (kleur), bestaande toestand (grijze contouren) en Popp-kaart. De aanduiding van de motte en van de grachten is louter ter indicatie.

5.2 Bespreking sporen

Gracht

Op het terrein werden delen van één of meerdere brede grachten geregistreerd (zie ook 4.1.3 bodem), die in alle werkputten werden aangesneden (WP1L5-8, WP2S6, WP3S1, WP4S7 (Fig. 23), WP5L5). Ook in de proefput voor gebouw B en in de boringen voor gebouw C en D werd een grachtvulling vastgesteld. De grachtfragmenten hebben een grijze, homogene kleiige opvulling met fragmenten baksteen, mortel en spikkels houtskool. De diepte gaat tot 240 cm onder het maaiveld. Op enkele plaatsen kon de rand van de gracht worden vastgesteld. Ter hoogte van werkputten 1 en 5 kon de diepte over een lengte van 13,5 m worden

Fig. 23: WP4S7

nagegaan op basis van een profielput en boringen. Op basis van deze gegevens lijkt de gracht een redelijk steile tot licht uitwaaiende grachtwand te hebben en een redelijk vlakke bodem. Sporen van randstructuren, zoals muren en palissaden, werden niet vastgesteld, evenmin restanten van een wal. De gracht lijkt aan de oostzijde van het onderzoeksterrein een noordwest-zuidoost tot noord-zuid oriëntatie te hebben om meer naar het zuiden van het onderzoeksterrein een noordoost-zuidwest oriëntatie te gaan aannemen. De breedte kon niet exact worden bepaald, maar lijkt minimaal 17,9 m te bedragen, hoewel de gracht schuin kan aangesneden zijn en er een vertekend beeld kan bekomen zijn. Het aangesneden grachtfragment in werkput 3 is vrij ver van de in de andere werkputten vastgestelde grachtfragmenten gesitueerd. Gezien de breedte van de gracht en het verloop ervan in het vlak kan er van uitgegaan worden dat het om de walgracht van het neerhof (Pachtgoed) van het domein van de motte gaat. Het neerhof lijkt zich dus ten zuiden en zuidoosten van de motte te bevinden.

De aanwezigheid van een meestal complex grachtenstelsel is kenmerkend voor mottekastelen. Het opperhof was steeds omgeven door een vaak erg brede ringgracht. Bijzonder typerend is dat ook het neerhof omgracht was en dat deze gracht aansloot op het opperhof, zodat beide een soort 8 vormden. Het kwam echter ook voor dat het neerhof niet afzonderlijk omgracht was, maar dat er enkel een omgevende walgracht was die het neerhof en het opperhof samen omvatte. Dit geheel van opper- en neerhof werd op zijn beurt vaak omgeven door een bijkomende gracht. Doorgaans was de gracht rond het opperhof de breedste en meest imposante, met een breedte van 20 tot 30 meter. De buitenste omgevende gracht was meestal bescheidener.¹⁹

Het is mogelijk, hoewel niet noodzakelijk, dat de grote breedte van de gracht een gevolg is van een uitbreiding of verbreding van de gracht, maar mogelijk ook dat het gaat om een dubbele gracht. Dit kon niet bepaald worden door de huidige terreinomstandigheden, onder meer door de vrij grote afstand tussen de proefsleuven op de kleine speelplaats en op de parking. Bij de hypothetische reconstructie van de walgracht, aansluitend op de walgracht rond de motte, is het zeer onwaarschijnlijk dat het in werkput 3 aangetroffen grachtfragment deel uitmaakt van de omgrachting rond het neerhof. Hoewel het in dat geval niet uitgesloten is dat het kan geïnterpreteerd worden als een deel van een bijkomende gracht die zowel opperhof als neerhof omsloot, maakt de noord-zuid oriëntatie dit eerder onwaarschijnlijk.

¹⁹ Callebaut *et al.* 2010

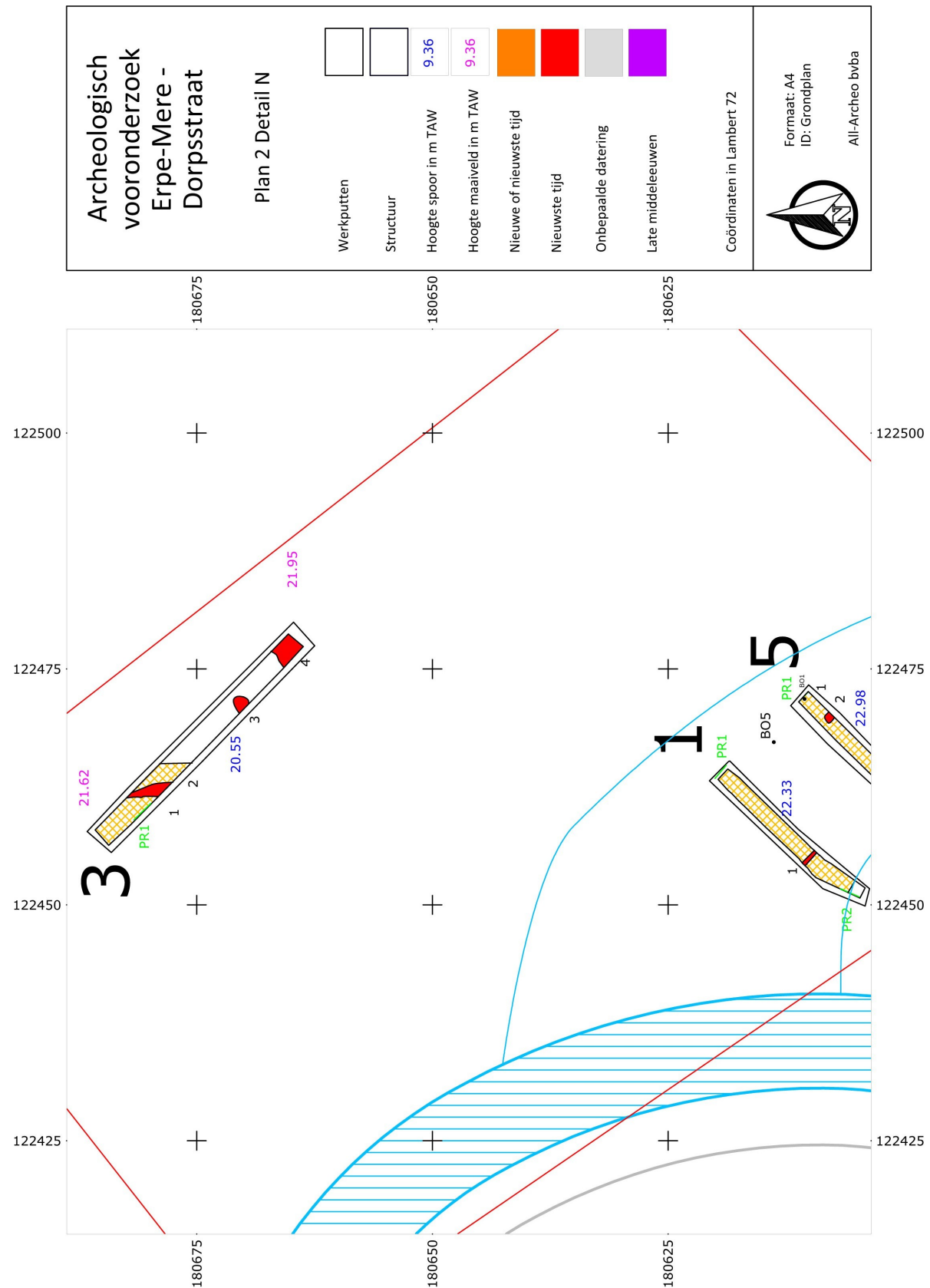

Fig. 24: Detail noordelijke zone

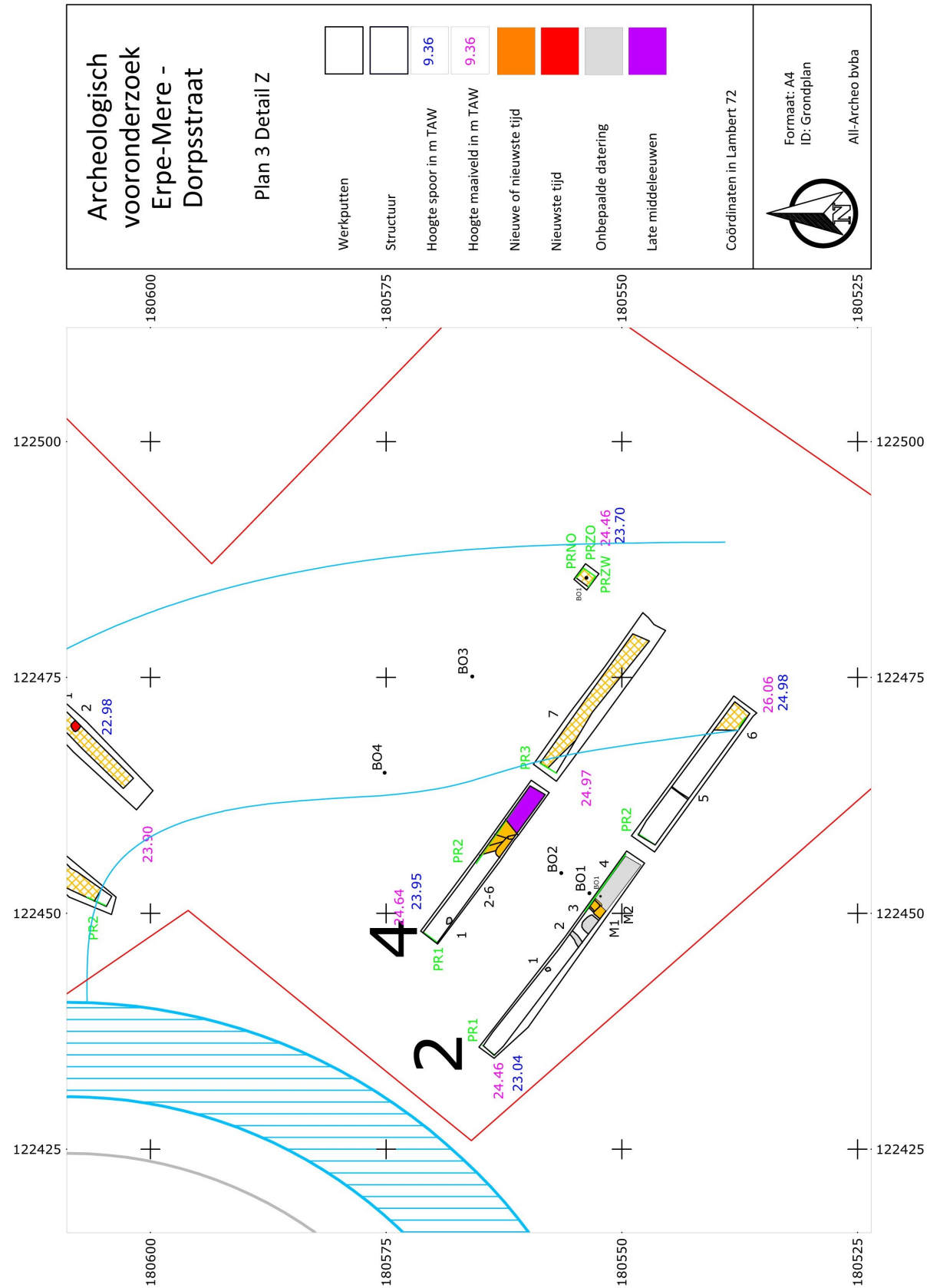

Fig. 25: Detail zuidelijke zone

Fig. 26: V007 (links) en V011 (rechts)

In het bovenste vullingspakket van de gracht werden twee fragmenten aardewerk aangetroffen (Fig. 26): een wandfragment industrieel wit aardewerk (V007) en een wandfragment steengoed (V010). Het industrieel wit aardewerk is hoogstwaarschijnlijk intrusief.

Muurresten

Ter hoogte van werkput 2 werden natuurstenen muurresten in kalkzandsteen of zandsteen, aangetroffen (M1 en M2). De muur waar deze toe behoren is circa 1,3 m breed en heeft aan beide zijden een parement van natuursteen, waarbinnen zich een onregelmatig metselwerk bevindt (Fig.

28). Helaas werden geen vondsten aangetroffen die geassocieerd kunnen worden met de muur, waardoor de datering van de muur onduidelijk blijft.

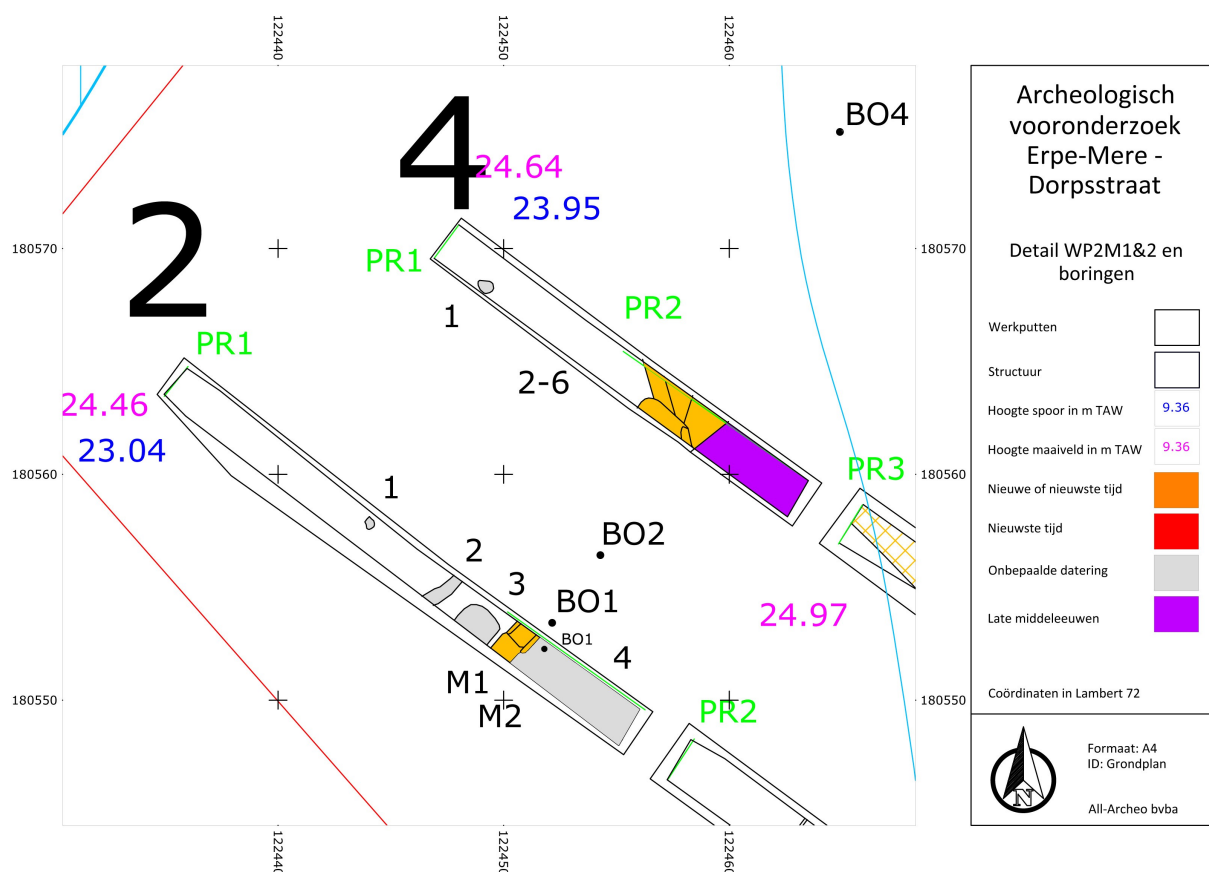

Fig. 27: Detail van WP2M1, WP2M2, BO1 en BO2

De minimale lengte van de muur bedraagt 6,4 m. Dit kon vastgesteld worden aan de hand van een tweetal boringen (BO 1 en 2) naast werkput 2, in het verlengde van de in de werkput vastgestelde muur, waarbij telkens werd vastgelopen op dezelfde diepte. De muur kon niet meer vastgesteld worden in de naastliggende proefsleuf (WP4). Mogelijk knikt de muur af of is ze verstoord door de kuilen in WP4 die in dat geval later werden aangelegd. Door de terreinomstandigheden, met name de aanwezigheid van speeltuigen die behouden dienden te blijven, kon ter hoogte van de muur geen kijkvenster aangelegd worden om meer inzicht in de muur te verkrijgen, zoals de afmetingen en de bewaringsdiepte ervan.

De oriëntatie van de muur is noordoost-zuidwest. Deze verraadt mogelijk de (dominante) oriëntatie van de structuren gerelateerd aan de walgrachtsite en de walgrachtsite in het algemeen. De vulling van de sporen rondom de muur en het uitbraakspoor bestaat uit donkerbruin tot grijs zand, met fragmenten baksteen en mortel. Het betreft een licht gelige zavelmortel, met grote inclusies kalk. Een tweede muur die de tegenhanger kan vormen van de vastgestelde muur werd niet aangetroffen. Mogelijk bevindt deze zich ter hoogte van de onderbreking van WP2, die werd gemaakt om een aanwezige riolering intact te kunnen laten. De opvullingslaag aan de zuidoostzijde van M1 lijkt alleszins in die richting te wijzen.

Fig. 28: WP2M1-2

Kuilen en paalsporen

In de noordelijke helften van werkputten 2 en 4 werden enkele kuilen en mogelijke paalsporen aangetroffen. Ter hoogte van de muurresten en de uitbraaksporen werden nog een tweetal kuilen en een mogelijke greppel aangetroffen (WP2S2-3 en WP4S2-5). De kuil (WP2S3) ten noordwestzijde van de vastgestelde muurfragmenten (M1-M2) ovaal van vorm en heeft een grijsbruine gevlekte vulling (Fig. 30). Inclusies omvatten houtskool, baksteen en mortel. De mogelijke greppel, met een breedte van circa 45 cm loopt min of meer parallel aan de muurfragmenten. Hij kon niet vastgesteld worden in werkput 4. De opvulling van de kuil ten zuidoosten van M1-M2 is grijs gevlekt met brokken baksteen, mortel en natuursteen, maar ook spikkels houtskool (Fig. 29). Aan de hand van een boring kon vastgesteld worden dat de kuil tot een diepte van 2,1 m bewaard is.

Fig. 30: WP2 S2-3

Fig. 29: WPM1-2 en S4

Fig. 31: WP4S2-6

Centraal in werkput 4 konden een aantal elkaar oversnijdende kuilen vastgesteld worden die over een lengte van 8,9 m konden gevolgd worden (Fig. 31), waarvan het profiel werd opgetekend (Fig. 32). De vullingen gaan van donker bruingeel gevlekt naar donkerbruin tot donkergrijsbruin gevlekt. In één van de opvullingslagen werd een vrij grote hoeveelheid houtskool vastgesteld (L17). In spoor 6 werd een wandfragment grijs gedraaid aardewerk aangetroffen in een techniek uit de late middeleeuwen, te plaatsen vanaf de 13de eeuw.²⁰ De kuilen zijn mogelijk te relateren aan de sporen aanwezig in de naastliggende sleuf.

Aangezien zowel de greppel als de muurresten

in werkput 2 niet konden vastgesteld worden in werkput 4, werden deze mogelijk door de kuilen vergraven. Een boring lijkt er op te wijzen dat de kuilen bewaard zijn tot op een diepte van 2,58 m onder het maaiveld.

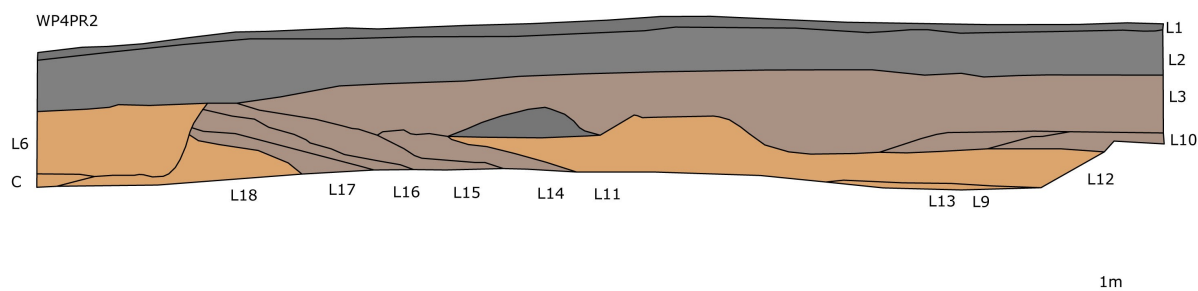

Fig. 32: WP4PR2

De paalsporen (WP2S1 en WP4S1) hebben een diameter van respectievelijk 45 cm en 70 cm (Fig. 34 en Fig. 33). Ze zijn min of meer rond van vorm, ze lijnen zich duidelijk af en hebben een donkergrijze homogene en een donkerbruine gevlekte vulling. Het lijkt er op dat WP4S1 toe te schrijven is aan een verstoringslaag die werd vastgesteld bij het uitgraven van werkput 4 en onder meer betonbrokken bevatte.

Fig. 34: WP2S1

Fig. 33: WP4S1

20 Met dank aan Koen De Groote, Onroerend Erfgoed

Recente sporen

In werkputten 1, 3 en 5 werden enkele recente sporen aangetroffen. WP1S1 zijn twee verwarmingsbuizen, WP3S2 is een afvoerbuis, WP3S3 is een afvalkuil met fragmenten van afvoerbuizen, WP3S4 is een blauwgroene verstoring (Fig. 35) en WP5S2 is een afvalkuil met restafval (bierflesjes, fotofilm, enz.) (Fig. 36).

Fig. 35: WP3S4

Fig. 36: WP5S2

6 Waardering, analyse van de geplande situatie: effecten en aanbevelingen

Een aantal vragen diende in het bijzonder beantwoord te worden:

- zijn er sporen aanwezig?
 - ➔ Er zijn sporen aanwezig op de site. Deze bestaan uit uitbraaksporen/funderingen in zandsteen, een gracht, enkele kuilen en paalsporen en enkele recente sporen.
- in hoeverre is de bodemopbouw intact? Is er sprake van verstoring? Zo ja, van welke aard (afgraven of nivelleren van het terrein)? Is er sprake van colluvium?
 - ➔ De bodemopbouw is over het gehele terrein intact. De verharding van het terrein en onderliggende stabiliseringslaag beperkt zicht tot maximum 50 cm onder het maaiveld, met daaronder een intacte archeologische laag. Er is geen colluvium geregistreerd.
- wat is de implicatie voor de bewaringstoestand van de sporen?
 - ➔ De sporen zijn goed tot zeer goed bewaard.
- maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
 - ➔ Behalve de uitbraaksporen/funderingen in zandsteen en de gracht werden geen andere structuren aangetroffen.
- tot welke periode(s) behoren de sporen?
 - ➔ Tot zover kan worden vastgesteld behoren de sporen tot de middeleeuwen en moderne tijd.
- kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van occupatie?
 - ➔ Het gaat vermoedelijk om een deel van het neerhof met bewoning en een deel van de walgracht.
- zijn er indicaties (greppels, grachten, lineaire paalzettingen,...) die kunnen wijzen op een inrichting van een erf/nederzetting?
 - ➔ De uitbraaksporen/funderingen in zandsteen, de gracht en de enkele kuilen en paalsporen wijzen op een inrichting van een erf/nederzetting, meer bepaald het neerhof.
- kunnen de sporen gelinkt worden aan de vlak bijgelegen motte van Erpe? Zo ja, tot welke spoorcategorie behoren ze? Zijn er indicaties (gracht, gebouwen, vijver,...) dat het neerhof zich tot op het schooldomein uitstrekte? Zo ja, tot welke periode(s) behoren de sporen?
 - ➔ De uitbraaksporen/funderingen in zandsteen, de gracht en de enkele kuilen en paalsporen wijzen op een inrichting van een erf/nederzetting, meer bepaald het neerhof.

Waardering

Castrale mottes of mottekastelen behoren tot de archeologisch beter bestudeerde versterkingen in Vlaanderen. Bij het tot nu toe gerealiseerde archeologische onderzoek naar de versterkingen in Vlaanderen zijn het in vele gevallen de militaire aspecten van de sites die aan bod komen. Dit omdat ze omwille van hun bewaringstoestand het best kunnen worden geduid. Over de eigenlijke occupatie zijn we – enkele uitzonderingen niet te na gesproken – heel wat minder geïnformeerd.

Opgravingen op het neerhof zijn zeldzaam, waardoor dit element van het mottekasteel hoogst onderbelicht blijft (Diest, Beveren-Waas). Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat het neerhof in vele gevallen na de opgave van de motte in gebruik bleef als landbouwbedrijf of als de plaats waar later de dorpskerk werd opgericht. Opvallend is dat in heel wat gevallen deze functie zelfs tot vandaag aanwezig is. Op basis van de actuele kennis kan geen vast patroon worden

herkend in de organisatie van het neerhof en lijkt dit veeleer een functionele groepering van een aantal gebouwen te zijn, in combinatie met palissades, bruggen en een poortgebouw. Op het neerhof bevond zich vaak de zogenaamde castrale kapel, die in sommige gevallen uitgroeide tot parochiekerk.²¹

Advies

De hoge inhoudelijke waarde van de aangetroffen site, met name het neerhof van een castrale motte, binnen het onderzoeksgebied en de beperkte kennis die tot nog toe kon opgebouwd worden over neerhoven maakt verder onderzoek uiterst waardevol. Er wordt dan ook een vervolgonderzoek geadviseerd, daar waar de geplande werkzaamheden inclusief een bufferzone van 0,5 m het eerste archeologische niveau raken of dieper reiken. Het betreft vooral de zones waar de nieuwbouwblokken A en B ingeplant zullen worden en de zones waar een voetbalveld en een volleybalveld zullen komen.

Het is vooral belangrijk aan de ene kant de zone van het neerhof vlakdekkend te onderzoeken en aan de andere kant het profiel en het verloop van de gracht te onderzoeken. De huidige gebouwen zouden onderkelderd zijn, waardoor lokaal enige verstoring van het bodemarchief heeft plaatsgevonden. Helaas zijn geen plannen van de kruipkelders onder de bestaande paviljoenen beschikbaar. Volgens de directrice zouden deze 40-50 cm diep zijn.

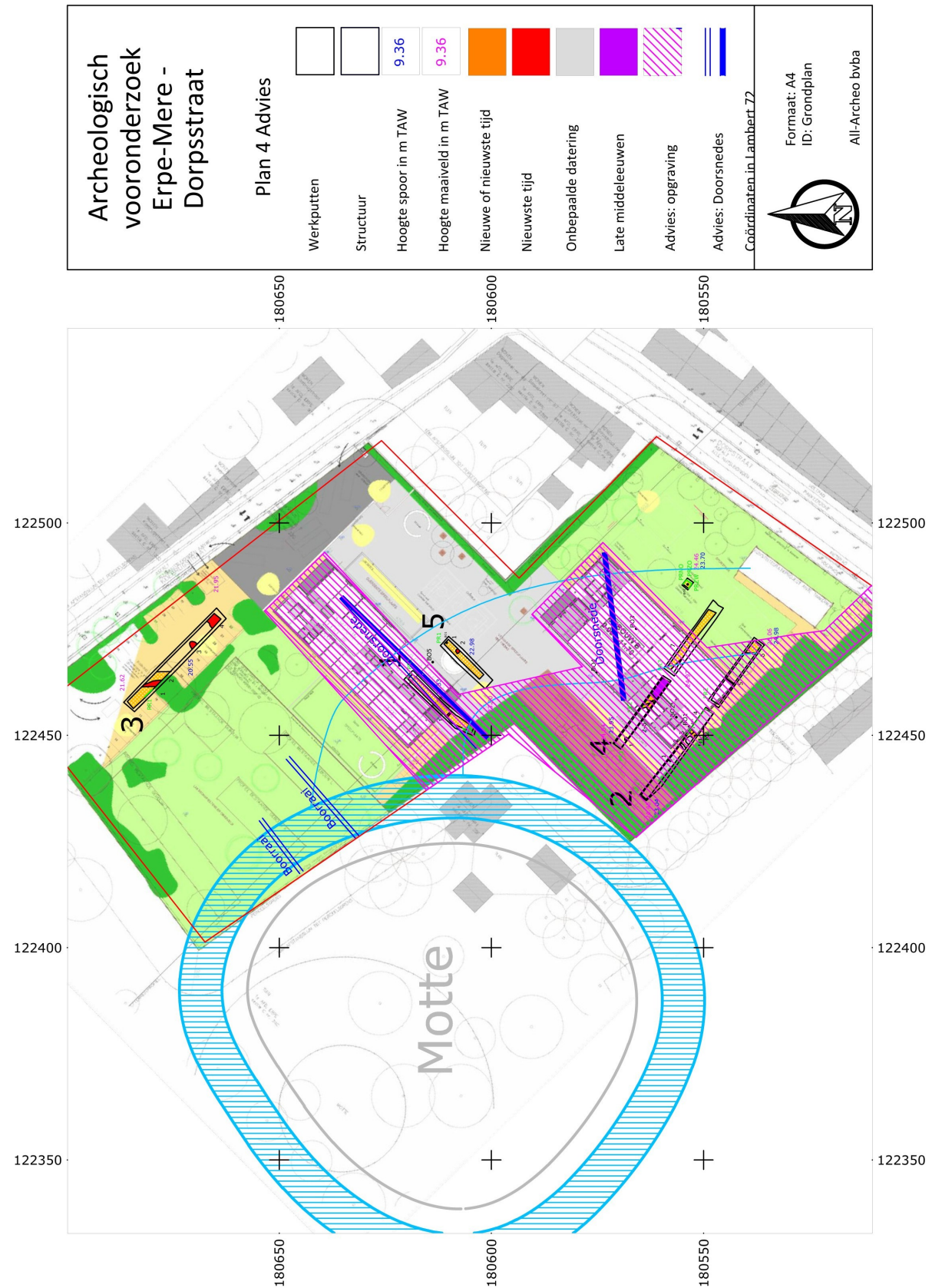
Dit betekent in de praktijk een opgraving van de zone die overeenkomt met de grote speelplaats aan de Dorpsstraat. Hier zijn de enige duidelijke bewoningssporen aangetroffen, alsook de rand van de walgracht. Omwille van de verstoringende impact van de nieuwe gebouwen, worden ook de footprints van beide gebouwen meegenomen in de afgebakende zone voor vervolgonderzoek. Dit komt neer op een oppervlakte van ca. 4025 m².

De gebouwen B, C en D bevinden zich daar waar de gracht loopt. Gezien de diepte van de gracht is het mogelijk dat deze grotendeels nog gereconstrueerd kan worden. Hetzelfde geldt voor de zone ter hoogte van de middelste speelplaats. Aan de hand van de onderzochte proefsleuven kon een gefundeerde hypothese opgeworpen worden over het verloop van de binnenzijde van de gracht. Nergens kon echter de buitenzijde vastgesteld worden. De aanduiding van de buitenzijde van de gracht op de gebruikte plannen is dan ook louter indicatief. Belangrijk is wel dat duidelijkheid komt in het volledige verloop van de gracht. Daarom wordt voorgesteld (minstens) twee dwarsprofielen van de gracht te registreren, ter hoogte van de twee nieuwe gebouwen. De doorsnedes kunnen machinaal aangelegd worden, maar laagsgewijs met aandacht voor het aantreffen van vondsten en de toeschrijving ervan aan de juiste stratigrafische lagen. Deze profielen dienen bovendien uitgebreid bemonsterd te worden in het kader van paleolandschappelijk onderzoek. In het noordelijke deel van de onderzoekszone is de invloed van de geplande ingreep veel beperkter op het bodemarchief. Daarom wordt voorgesteld nog twee booraaian te plaatsen, met een onderlinge afstand tussen de boringen van maximaal 1 m om het verdere verloop van de grachten in kaart te brengen. Dit is een weinig ingrijpend onderzoek.

Aangezien de parking een parkeerzone blijft met minimale ingrepen in de bodem en er geen relevante archeologische waarden aangetroffen leken in deze zone, wordt voorgesteld deze zone buiten de afbakening te houden.

Om zo weinig mogelijk tijdverlies te veroorzaken, kan een deel van het onderzoek reeds plaatsvinden voor, of als de veiligheid dit toelaat tijdens, de sloopwerkzaamheden. Het gaat om de boringen en het deel van het onderzoeksgebied dat geadviseerd wordt voor opgraving, en dat momenteel niet bebouwd is. Dit is vooral het westelijke deel van de geadviseerde zone.

21 Callebaut *et al.* 2010

Een aantal algemene onderzoeksvragen die relevant zijn bij een vervolgonderzoek:

- Wat is de aard, omvang, bewaringstoestand en datering van de sporen?
- Kunnen de interpretaties van het vooronderzoek fijngesteld worden?
- Zijn er structuren te herkennen? Wat is hun aard (functioneel, bewaringstoestand), datering, verspreiding en ruimtelijke samenhang? In hoeverre kunnen er gebouwplattegronden worden herkend en kunnen er uitspraken worden gedaan met betrekking tot de typen plattegronden en functionele en constructieve aspecten van de gebouwen?
- Kunnen er conclusies worden getrokken over de omvang en begrenzing van het neerhof van de motte? Zijn er indicaties voor een ruimtelijke inrichting?
- Indien het een meerperiodesite betreft: wat is de relatie tussen de sporen uit de verschillende periodes? In hoeverre is er sprake van continuïteit?
- Wat is het belang en de betekenis van de site binnen de bestaande kennis van soortgelijke vindplaatsen uit eenzelfde periode in de micro-/macroregio?
- Wat is het belang van de site binnen de bestaande kennis van gelijkaardige sites?

Een aantal specifieke onderzoeksvragen die relevant zijn bij een vervolgonderzoek:

- Kan de datering van de stichting van de castrale motte, wellicht rond het midden van de 11de eeuw, bevestigd of bijgesteld worden?
- Maken de tijdens het archeologisch vooronderzoek vastgestelde muurfragmenten deel uit van een gebouw of had deze een andere functie, zoals een ommuring?
- Is de grote breedte van de walgracht een gevolg van een uitbreiding of verbreding van de gracht of van de aanwezigheid van een dubbele gracht?
- Zijn er aanwijzingen voor andere verdedigingselementen rondom de motte of het neerhof dan de walgrachten, zoals pallisaden of muren?
- Zijn er toegangsstructuren aanwezig ter hoogte van of nabij de walgracht(en), zoals bruggen en/of poortgebouwen?
- Zijn er op het neerhof of in de omringende walgracht(en) elementen aanwezig die inzicht kunnen verschaffen in de economische activiteiten die op het domein werden uitgeoefend en kunnen deze gekoppeld worden aan specifieke structuren (opslag, atelier)?
- Zijn er op het neerhof elementen aanwezig met een religieuze functie, zoals een zogenaamde castrale kapel? In hoeverre was de oorspronkelijke Sint-Martinuskerk deel van het neerhof?

7 Bibliografie

7.1 Publicaties

Callebaut, D./S. De Decker/M. Berckers/B. Claes/J. De Meulemeester, 2010: 6.2.3.5 Aarden versterkingen

(https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/vroege_en_volle_middeleeuwen/onderzoek/topics/aarden_versterkingen)

De Groote, K., 1988a: *Erpe*, Gent (Archeologische inventaris Vlaanderen 10).

De Groote, K. 1988b: Archeologisch onderzoek te Erpe (vervolg), *Mededelingen van de Heemkundige Kring van Erpe-Mere* 28/3, 41-47.

Vermeire, S./G. De Moor/R. Adams, 1999: *Quartaargeologische Kaart van België, Vlaams Gewest. Verklarende tekst bij het Kaartblad (22) Gent (1/50.000)*, Brussel.

7.2 Websites

Agentschap voor geografische informatie Vlaanderen (2013)

<http://geo-vlaanderen.agiv.be/>

Centraal Archeologische Inventaris (2013)

<http://cai.erfgoed.net/cai/index.php>

Databank ondergrond Vlaanderen (2013)

<http://dov.vlaanderen.be>

GIS Oost-Vlaanderen, Geografisch informatiesysteem – Provincie Oost-Vlaanderen (2013)

<http://www.gisoost.be/atlasbw>

Koninklijke Bibliotheek van België: kaarten en plannen (2013)

http://www.kbr.be/collections/cart_plan/collections/collections_nl.html#cadastre

Nationaal geografisch instituut (2013)

<http://www.ngi.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2013)

Vlaams instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE)

<http://www.onderzoeksbalans.be>

8 Bijlagen

8.1 Lijst van afkortingen

CAI	Centrale Archeologische Inventaris
TAW	Tweede Algemene Waterpassing
DHM	Digitaal hoogtemodel

8.2 Glossarium

Ex situ	Tegenovergestelde van in situ.
Hydrografie	Beschrijving van de fysische eigenschappen van waterlichamen en het aangrenzende land.
In situ	Term gebruikt voor de aanduiding van archeologische resten die in dezelfde toestand worden teruggevonden als ze in het verleden door de mens zijn achtergelaten.
Off-site	Sporen die niet onmiddellijk aan een site kunnen toegewezen worden.
Onderzoeksgebied	Deel van het plangebied dat onderworpen is aan een archeologisch (voor)onderzoek.
Plangebied	Het terrein waarop een bodemverstorende activiteit wordt gepland of uitgevoerd.
Spijker	Bijgebouw dat dienst doet als opslagplaats.

8.3 Archeologische periodes

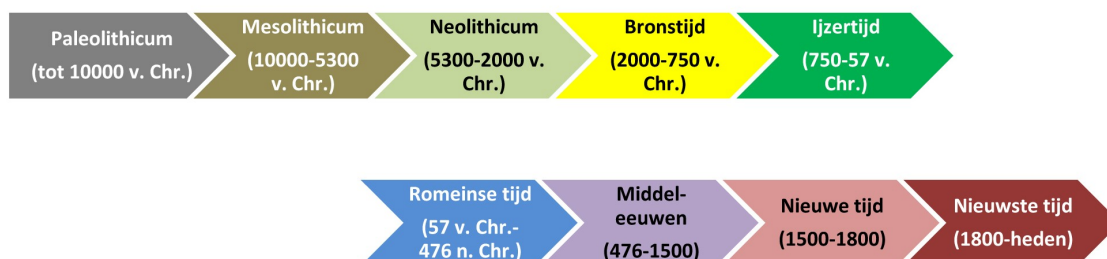

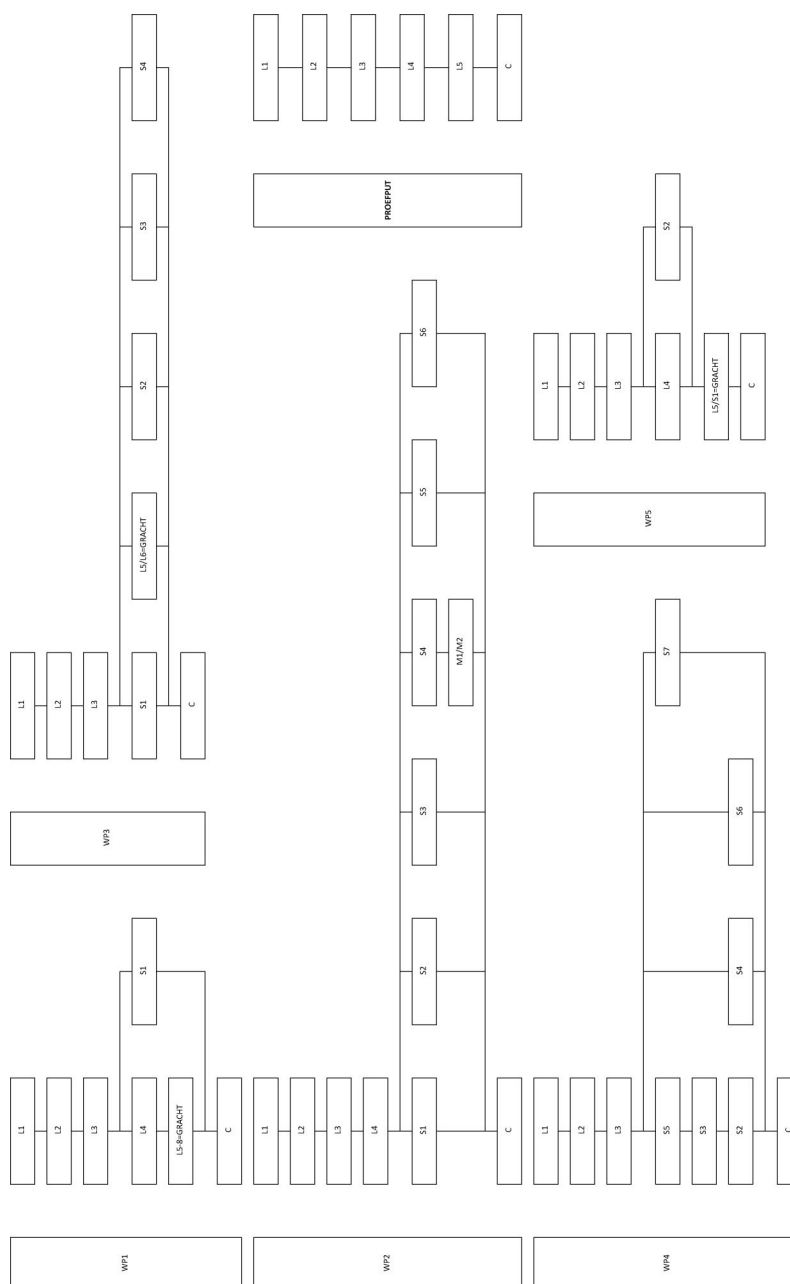
Fig. 38: Archeologische periodes

8.4 Plannen en tekeningen

Plan 1: Situering
 Plan 2: Detail N
 Plan 3: Detail Z
 Plan 4: Advies

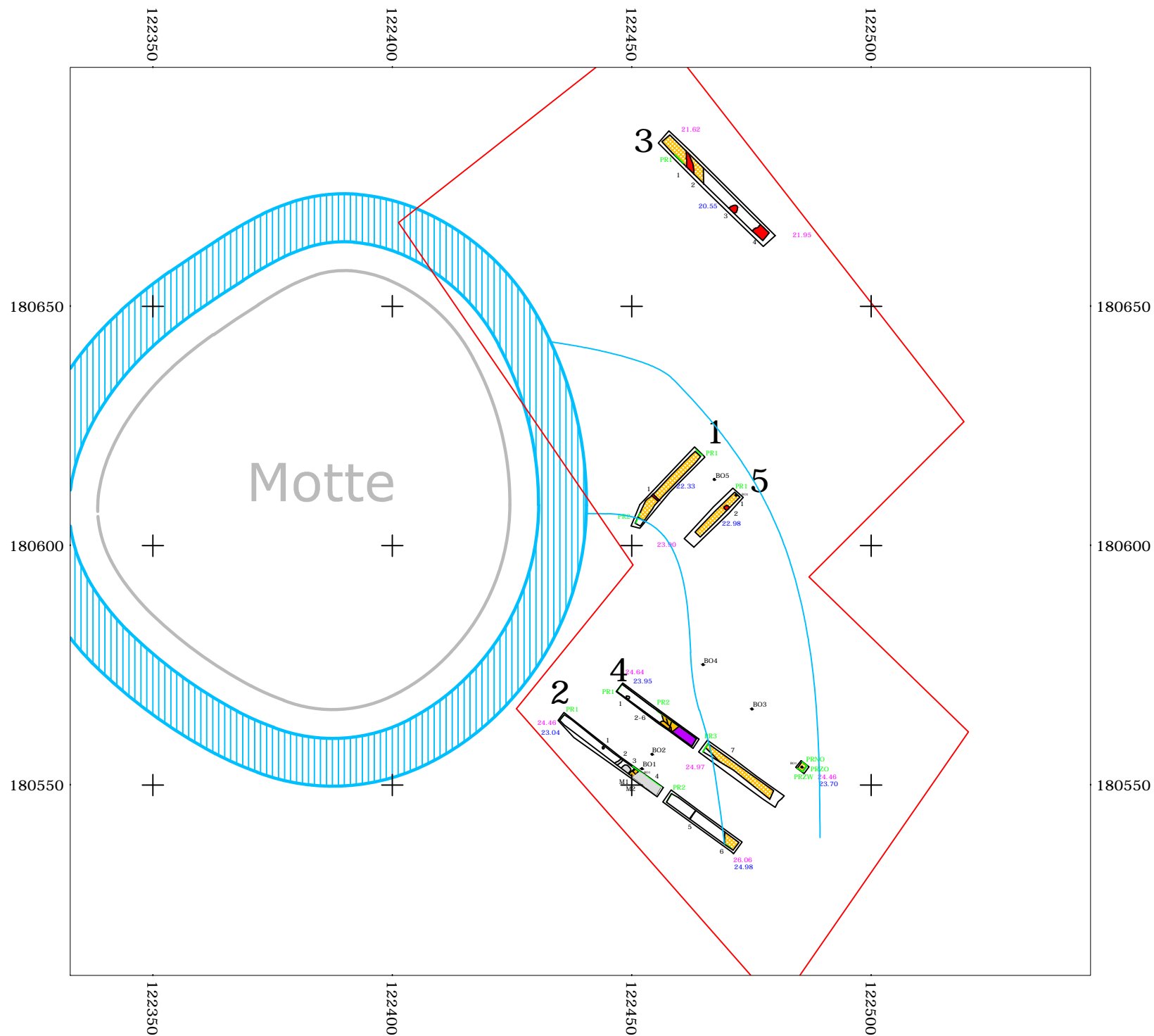
Tekening 1: Profiel- en coupetekeningen
 Tekening 2: Profiel- en coupetekeningen

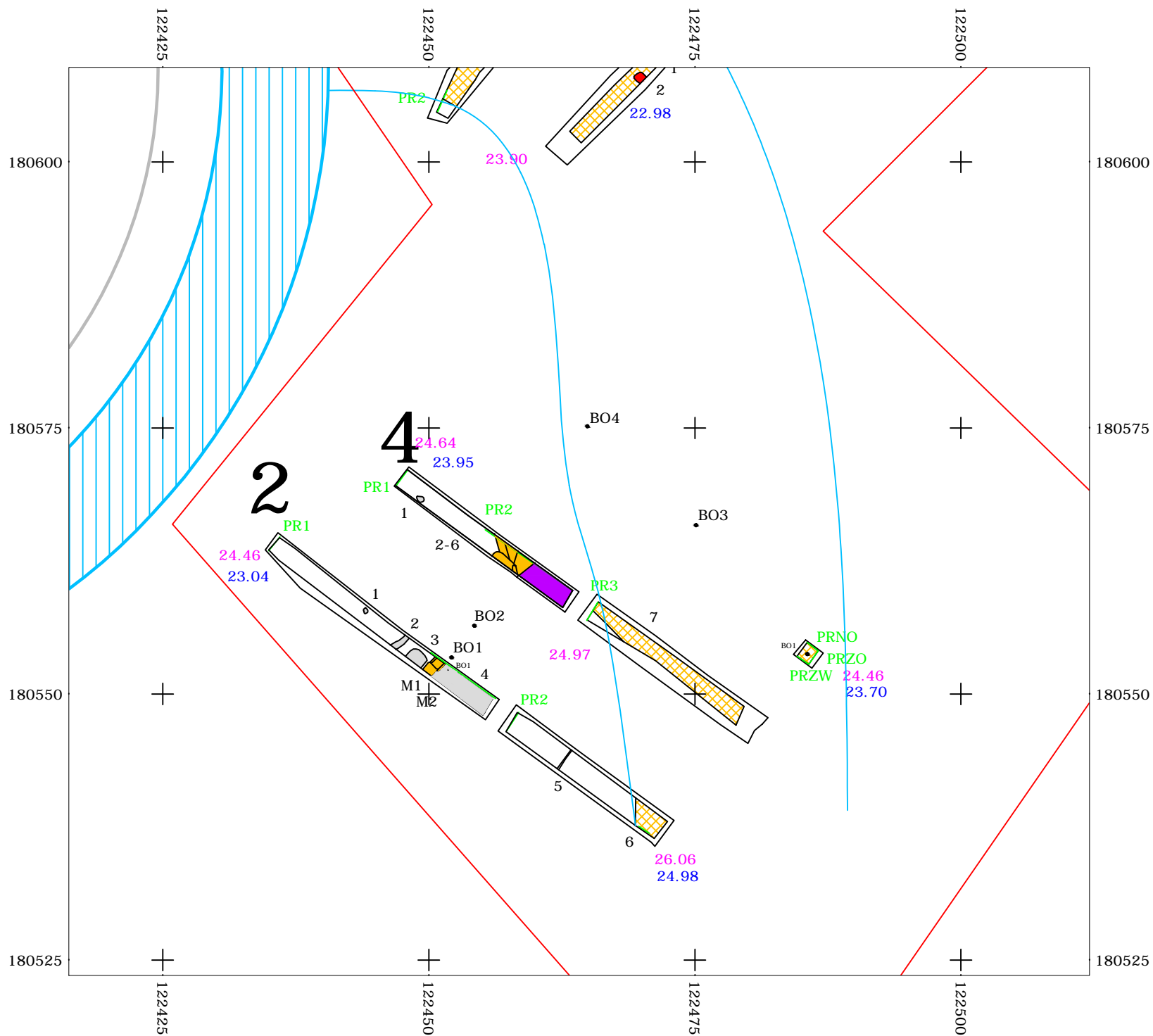
8.5 Harrismatrix

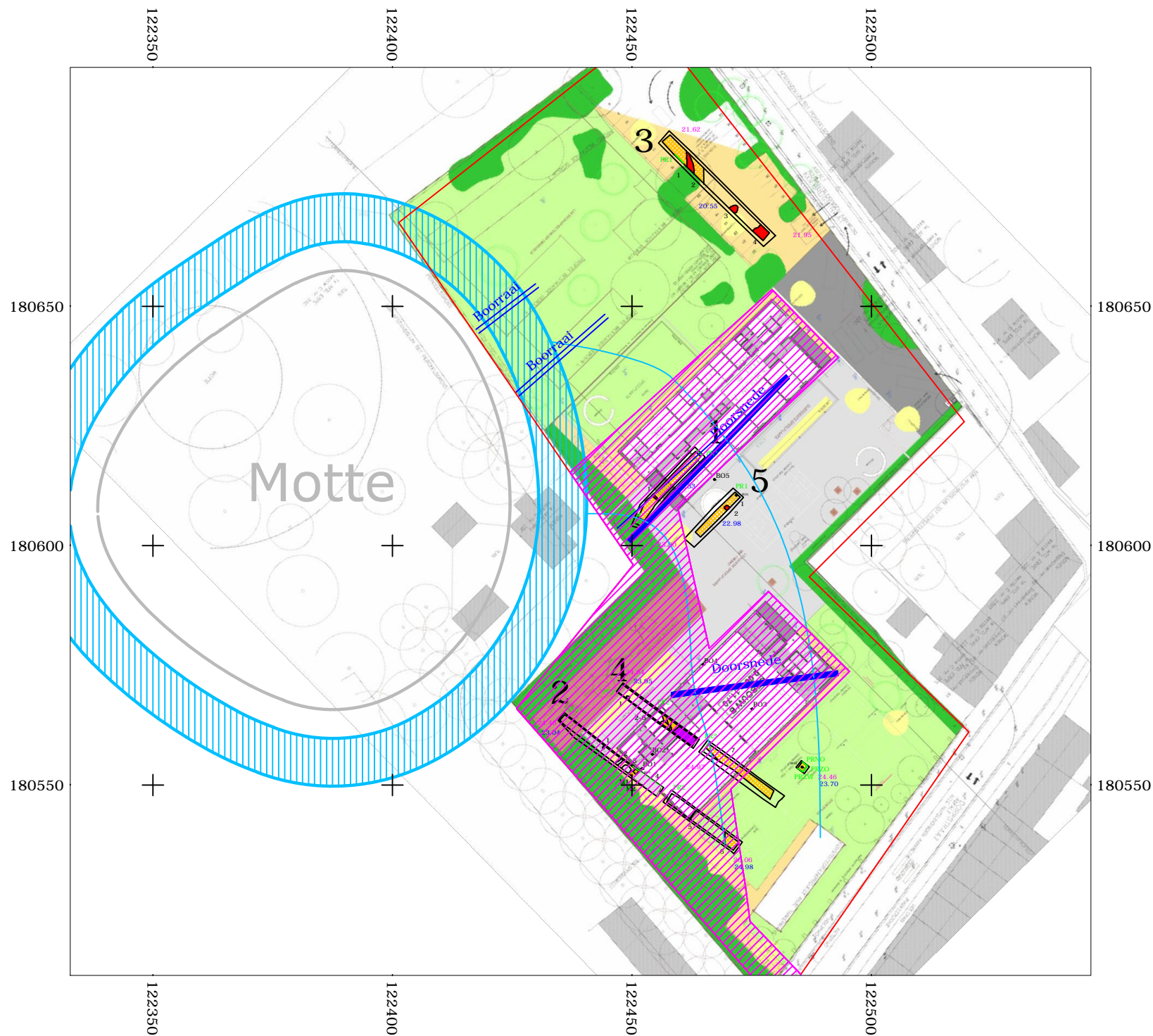

8.6 CD-rom

Inventarislijsten van het gerecupereerde vondstenmateriaal, van de sporen met beschrijving, van alle tekeningen en van alle foto's zijn digitaal beschikbaar. Dit is tevens het geval voor het dagboek, de foto's, de plannen en tekeningen.

Archeologisch vooronderzoek Erpe-Mere - Dorpsstraat

Plan 4 Advies

Werkputten

Structuur

Hoogte spoor in m TAW

9.36

Hoogte maaiveld in m TAW

9.36

Nieuwe of nieuwste tijd

Nieuwste tijd

Onbepaalde datering

Late middeleeuwen

Advies: opgraving

Advies: Doorsneden

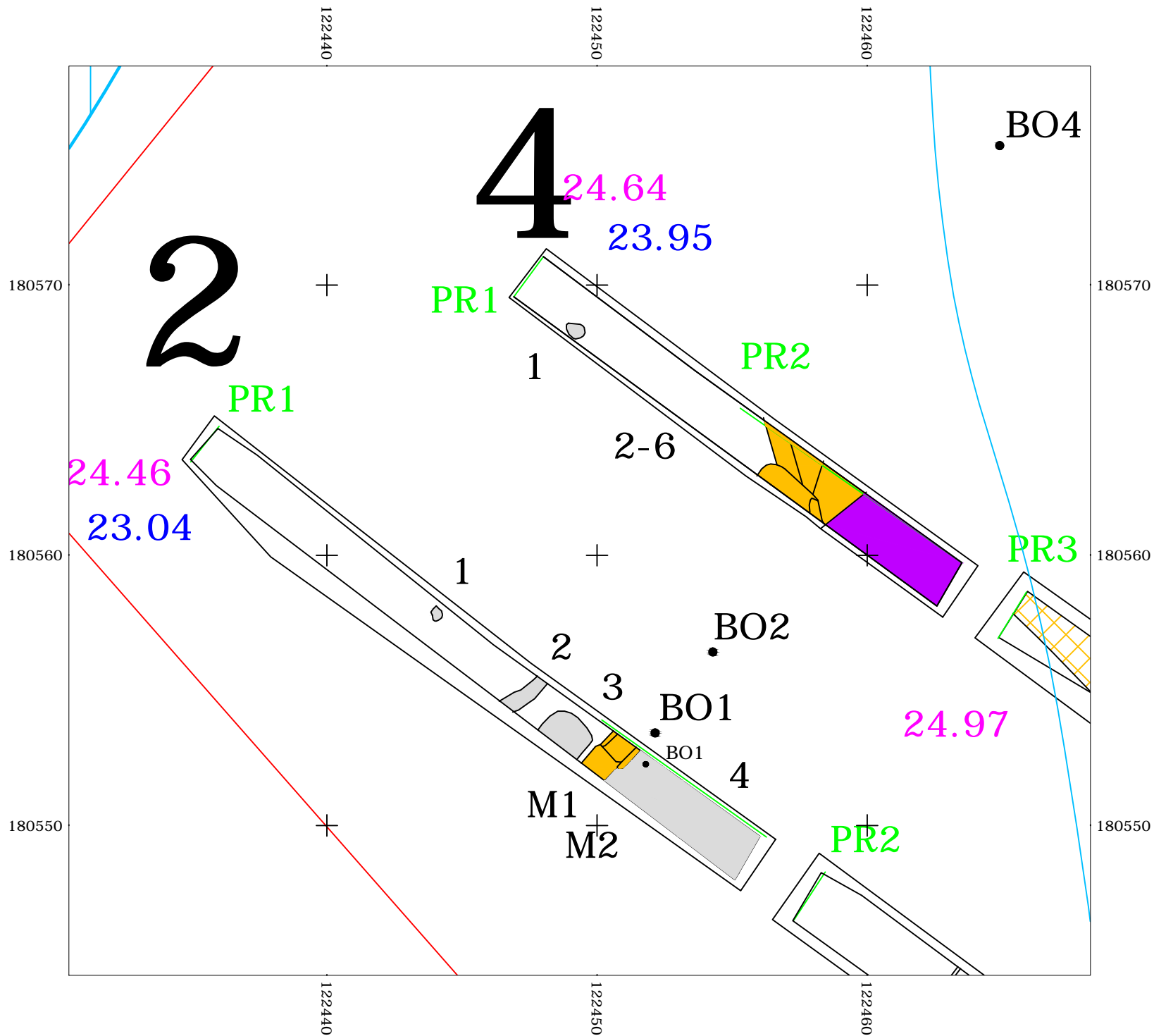

Coördinaten in Lambert 72

Formaat: A4
ID: Grondplan

All-Archeo bvba

Archeologisch vooronderzoek Erpe-Mere - Dorpsstraat

Detail WP2M1&2 en boringen

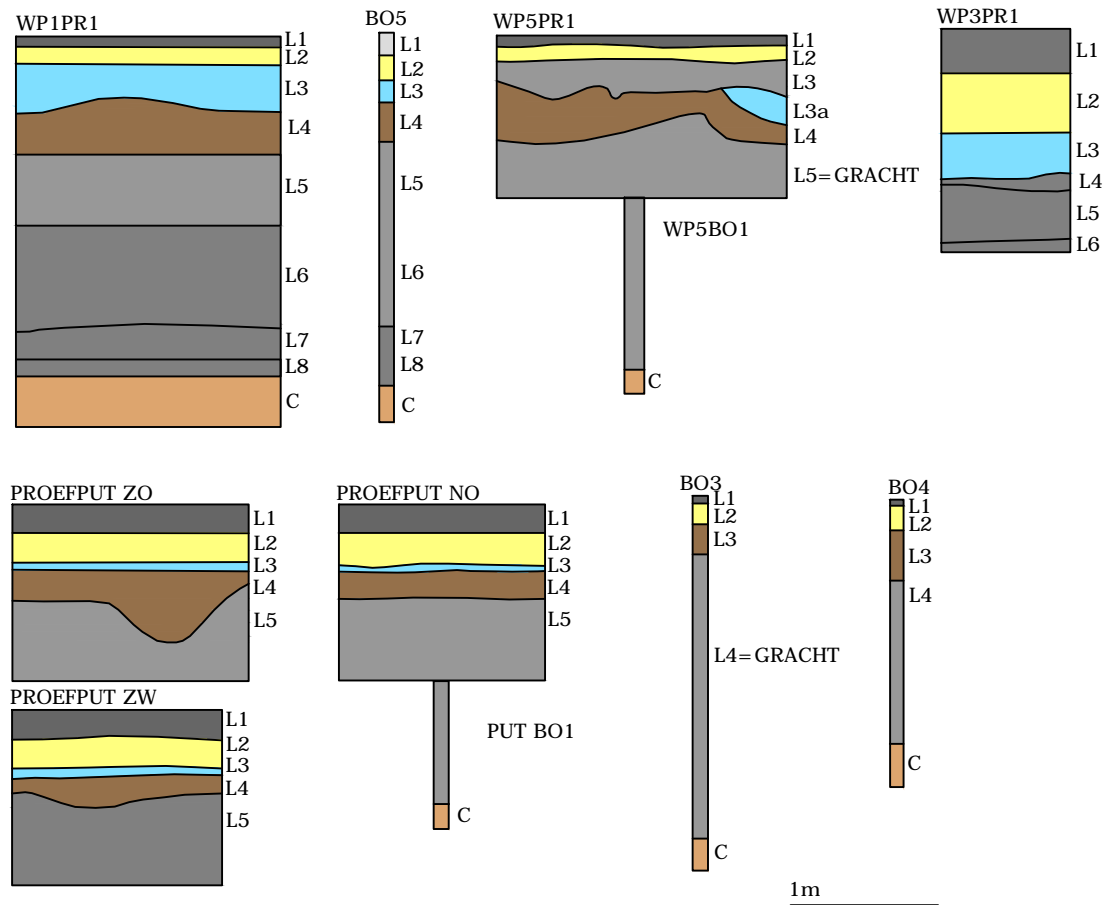
Werkputten	
Structuur	
Hoogte spoor in m TAW	
Hoogte maaiveld in m TAW	
Nieuwe of nieuwste tijd	
Nieuwste tijd	
Onbepaalde datering	
Late middeleeuwen	

Coördinaten in Lambert 72

Formaat: A4
ID: Grondplan

All-Archeo bvba

Archeologisch vooronderzoek Erpe-Mere - Dorpsstraat

Formaat: A4

ID: Profiel- en coupetekeningen 1

